

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

MĚSTO AŠŠUR
Aneta Benediktová

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra blízkovýchodních studií

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Blízkovýchodní studia

Bakalářská práce

MĚSTO AŠŠUR

Aneta Benediktová

Vedoucí práce:

Mgr. Kateřina Šašková Th.D.

Katedra blízkovýchodních studií

Fakulta filozofická Západočeské university v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, dne 23. dubna 2015

.....

Poděkování:

Chtěla bych poděkovat Mgr. Kateřině Šaškové, Th.D. za cenné rady, připomínky, náměty a pomoc při zpracování své bakalářské práce. Dík patří také mé rodině za podporu a pomoc po celé období studia.

Obsah

1	Úvod	1
2	Přírodní podmínky	3
	2.1 Geografické podmínky.....	3
	2.2 Klimatické podmínky.....	3
3	Objevení města Aššuru	5
	3.1 První průzkumy Aššuru.....	5
	3.2 Působení Německé orientální společnosti.....	6
	3.2.1 Odkrývání města.....	7
4	Dějiny Aššuru	8
	4.1 Nejstarší období Aššuru.....	8
	4.2 Staroasyrské období.....	8
	4.2.1 Vláda Šamší-Adada I.	10
	4.2.2 Staroasyrský obchod.....	12
	4.3 Středoasyrské období.....	14
	4.3.1 Vláda Aššur-uballita I. a jeho vnuka Arika-dén-ili.....	16
	4.3.2 Vláda Adada-nárárho I. a Salmanassara I.	17
	4.3.3 Vláda Tukultí-Ninurty I., Tiglatpilešara I., Aššur-bél-kala a Šamší-Adada IV.	18
	4.4 Novoasyrské období.....	21
	4.4.1 Vláda novoasyrských panovníků.....	22
5	Život v Aššuru	29
	5.1 Ulice města Aššuru a obydlí běžných obyvatel.....	29
	5.2 Potrava.....	29
	5.3 Vzhled lidí (šlechty) v Aššuru.....	30
	5.4 Obživa a umění.....	31

	5.5 Náboženství a bůh Aššur.....	33
	5.6 Aššurův chrám.....	35
6	Dnešní Aššur.....	38
7	Závěr.....	39
8	Seznam použité literatury a pramenů.....	41
9	Resumé.....	44
10	Přílohy.....	46

1 ÚVOD

Oblast Mezopotámie, která se rozdělovala na jižní Babylonii a severní Asýrii, se rozprostírala mezi řekami Eufrat a Tigris. V Asýrii leží město Aššur, které se nacházelo přímo u již zmíněné řeky Tigris a tomuto městu se ve své práci budu věnovat.

V začátku své práce se budu zabývat polohou města Aššur, jeho prvními objeviteli a archeology, kteří se o město nejvíce zajímali a kteří ho odkryli. V hlavní části své práce se zaměřím na dějiny Aššuru, ale trochu i Asýrie, protože dějiny města a země spolu velmi úzce souvisí. Popíši stavební dění ve městě Aššur, částečně i panovníky a staroasýrský obchod. Přiblížím stavební texty panovníků, týkající se Aššuru a staveb jako je Aššurův chrám, chrám boha Anua a Adada, chrám bohyně Ištar, chrám boha Enlila, zikkurat, Starý palác, Nový palác, různé terasy, studny a brány. Některé ze zmíněných staveb, tedy jejich pozůstatky, můžeme ve městě Aššur nalézt i nyní.

V další kapitole se zajímám o život v Aššuru, hlavně o boha Aššura a vztah lidí k náboženství. V podkapitolách se zaměřím na vzhled ulic a domů běžného aššurského obyvatele. Popíši, co lidé v domě používali, co jedli a čím se živili. Seznámím Vás s tehdejšími zemědělstvím, řemesly, uměleckými řemesly, ale i prací ve službách města či chrámů. Zmíním se také o vzhledu vyšší vrstvy v Aššuru. V další podkapitole s názvem Aššurův chrám se zaměřím na jeho historii, název, personál a jeho chod.

V závěrečné kapitole zmíním současnější stav města Aššur.

Bakalářská práce má za úkol shromáždit co nejvíce poznatků o městě Aššur, na jejichž základě může být vytvořen obraz o jeho stavu. Jako cíl své práce jsem si stanovila zjistit podrobnější popis výsledků vlády některých panovníků, především v oblasti architektury. Dalším cílem bude zachytit přeměnu města Aššur v centralizovaný stát. Zásadním bude také zobrazení života v ulicích Aššuru, obživy místních lidí a vztahu obyvatel k bohu Aššurovi.

Podklady pro vypracování práce budu čerpat ze zdrojů německé, anglické, ale i české literatury, v nichž převažují především knihy v anglickém jazyce od A. K. Graysona. Jeho knihy se zabývají nápisy panovníků. Já se zaměřím na stavební texty týkající se Aššuru. Z knihy J. Pečirkové využiji zpracované dějiny Asýrie. Popisuje zde historický vývoj osídlení v daných oblastech a charakteristiky významných panovníků. Životem v Aššuru se zabývá také kniha od T. A. Olmsteada. Stěžejním dílem pro mé

bádání bude jistě i dílo Duchovní svět staré Asýrie od K. Šaškové, jež se zaměřuje na nejvyšší božstvo Aššura, Aššurův chrám, jeho personál a chod Aššurova chrámu.

Internetové odkazy použiji především kvůli obrázkům v příloze a k nalezení nějakých textů panovníků.

2 Přírodní podmínky

2.1 Geografické podmínky

Starobylé město Aššur¹ nalezneme v dnešním Iráku mezi řekami Eufrat a Tigris. Dříve toto město leželo v oblasti nazývané Mezopotámie, v překladu „Meziříčí“², která se dělila na jižní Babylonii a severní Asýrii. Aššur leží na západním břehu řeky Tigris a nachází se přibližně 390 km proti proudu řeky od hlavního města Iráku Bagdádu. Asýrie je náhorní plošina, která se rozkládá na sever od Bagdádu až k podhůří Arménských hor.³ Aššur najdeme v tzv. Džazíře. Ta zahrnuje severní část Iráku, kterou tvoří mírně zvlněná náhorní plošina s ojedinělým vyšším horstvem a hřebeny. Na jednom z prvních hřebenů na Tigridu leží Aššur. Město spočívá přímo u řeky Tigris a o kousek dál se do této řeky vlévá řeka Záb.⁴ Dnešní název lokality pro Aššur je Kal'at Šarkát. Město Aššur ovšem neslo také název Baltil, který byl používán v pozdějších textech.⁵

2.2 Klimatické podmínky

Město Aššur v severní Mezopotámii (Asýrii) leží ve zvláštní geo-ekologické oblasti. Tento kraj na rozdíl od Babylonie nebyl odkázán na umělé zavlažování a nebyl tak vyprahlý. Asýrie má mírné podnebí s dostatečným množstvím srážek, které umožnily na tomto území rozvoj zemědělství.⁶ Pokud se zaměříme na místní teploty, začíná teplé období v dubnu a končí v listopadu. Velmi chladné období je v lednu a v únoru. Z pohledu Evropana jsou příjemné teploty v listopadu, prosinci a od března do dubna. Velmi příjemné počasí nastane, když na jaře přijde jarní bouřka, a ta promění step na velkou květinovou zahradu. Oblast má sice dostatečné množství srážek, to však neplatí pro letní měsíce, kdy je velmi sucho.⁷

I přesto se plodiny daly pěstovat bez nutného umělého zavlažování, jako to bylo nezbytně nutné v Babylonii. Údolí podél Tigridu bylo velmi úrodné. Důležitými zemědělskými plodinami v Asýrii byly olejnaté rostliny, hlavně sezam, dále se tam dařilo olivám a vinné révě.⁸ Prospívaly zde hlavně obiloviny, ovocné stromy jako

¹ Viz příloha č. 1. Mapa Aššuru.

² Prosecký, 1999, str. 237.

³ Ashur (Qal'at Sherqat), dne 3. 3. 2015, <http://whc.unesco.org/en/list/1130>.

⁴ Andrae, 1938, str. 203.

⁵ Pečirková, 2000, str. 16.

⁶ Pečirková, 2000, str. 13.

⁷ Andrae, 1938, str. 201.

⁸ Pečirková, 2000, str. 13.

granátové jablko. Je možné, že se zde vyskytoval i meloun, okurka, lilek, mandloň, ale i různé druhy zeleniny a květin. Oblast kolem Tigridu byla rozdělena, a to na záplavovou oblast a na oblast, která se zavlažovala.⁹

⁹ Andrae, 1938, str. 206.

3 Objevení města Aššuru

Starobylý Aššur byl objevován v několika stoletích různými cestovateli a archeology. Ovšem ne pro každého archeologa či cestovatele bylo město Aššur dříve tak důležité jako je v dnešní době.

3. 1 První průzkumy Aššuru

Prvním, kdo narazil na město Aššur na začátku 19. století, byl anglický cestovatel, umělec a diplomat Robert Kerr Porter¹⁰. Porter během svých cest objevil rozvaliny, které nakreslil, a zanechal nám tím dobové kresby, jak vypadal Aššur na začátku 19. století.¹¹

Jako další přišel na aššurský pahorek, který nazýváme Kal'at Šarkát, Claudius James Rich¹². Objevil tento vrch roku 1821. Jeho zájem a zvědavost vzbudil skalnatý pahorek, který byl z vápencovité skály. Kal'at Šarkát tvořil jakýsi oválný ostrov a jeho břeh měřil přibližně necelé 2 km. Tento skalnatý pahorek byl až 25 metrů vysoký. Rich nepovažoval Kal'at Šarkát za významný, ale i tak sepsal svá zjištění a publikoval je.¹³

Dalšími, kdo se o pahorek již více zajímali, byli Austen Henry Layard¹⁴ a Hormuzd Rassam¹⁵, kteří na Kal'at Šarkát přišli roku 1840 a vrátili se tam o několik let později roku 1847. Tito archeologové objevili první asyrskou sochu, a to sochu významného panovníka Salmanassara III. v životní velikosti. Celá socha panovníka byla popsána klínovým písmem. Nakonec se po překladu textu ukázalo, že na soše je podrobný popis aššurských hradeb. O pár let později Rassamovi dělníci vykopali hliněný hranol Tiglatpilesara I. Vykopané nálezy odevzdávali do Mosulu. Britští výzkumníci ale nepovažovali aššurský pahorek za významný, a proto mu nevěnovali až takovou pozornost. Občas se tam vrátili, našli nějaké tabulky, odnesli si je, ale svůj zájem věnovali hlavně nalezišti, které bylo poblíž oblasti Mosul.¹⁶

¹⁰ Viz příloha č. 2. Robert Ker Porter.

¹¹ Rizza, 2008, str. 10.

¹² Viz příloha č. 3. Claudius James Rich.

¹³ Leicková, 2005, str. 216.

¹⁴ Viz příloha č. 4. Henry Layard.

¹⁵ Viz příloha č. 5. Hormuzd Rassam.

¹⁶ Leicková, 2005, str. 216.

3. 2 Působení Německé orientální společnosti

Německá orientální společnost, která odkrývala Babylon od roku 1899, si všimla dalšího pahorku. Domnívala se, že by Kal'at Šarkát mohl skrývat mnohem starší materiál, než jaký nacházela v Babylonu. Němce nadchl nezájem Britů a Francouzů o tuto lokalitu. Proto se o Kal'at Šarkát začali velmi zajímat. Zájmy ze strany německých archeologů podporoval osmanský sultán Abdülhamid II., který obdarovával německého císaře zříceninami, které byly sultánovým soukromým majetkem. A tak od roku 1903 až do roku 1914 probíhaly německé vykopávky na aššurském pahorku.¹⁷

Vedením odkrývání Aššuru byl pověřen Walter Andrae. Další archeologové, kteří spolupracovali s Ernestem Waltrem Andraem na Kal'at Šarkát, byli:

*„Julius Jordan 1903-13, Ernest Herzfeld 1903-05, Georg Stephan 1906-07, Paul Maresch 1906-14, Conrad Preußer 1907-14, Walter Bachmann 1908-14, Walter Th. Hinrichs 1909-14, Hans Lührs 1912-14, Fritz Lücke 1912-14, Herbert Vollrath 1912-14, Hugo Prinz 1912.“*¹⁸

Německý archeolog Ernst Walter Andrae¹⁹ se specializoval hlavně na starověký Přední východ. Nejdříve byl asistentem Roberta Koldeweye²⁰ při vykopávkách v Babylonu. Později odkrýval město Uruk a mezi lety 1903-1914 měl Andrae hlavní odpovědnost za naleziště Kal'at Šarkát. Poté, co Robert Koldewey přicestoval z Babylonu, aby zařídil všechno ohledně naleziště, předal veškerou odpovědnost již Walterovi Andraeovi. Ten během své kariéry sepsal knihy, které věnoval objevům v Mezopotámii. Díla, která se zaměřují na město Aššur, jsou: *Das wiedererstandene Assur, Lebenserinnerungen eines Ausgräbers, Der Anu - Adad - Tempel in Assur, Die Festungswerke von Assur, Die Stelenreihen in Assur, Die archaischen Ischtar-Tempel in Assur, Farbige Keramik aus Assur* a také *Hethitsche Inschriften auf Bleistreifen aus Assur*. Ve svých knihách měl přesné kresby Aššuru.²¹

¹⁷ Leicková, 2005, str. 216.

¹⁸ Andrae, 1938, str. 12.

¹⁹ Viz příloha č. 6. Walter Andrae a Aššur.

²⁰ Viz příloha č. 7. Robert Koldeweye.

²¹ University of Oxford, 24. 3. 2015,

http://cdli.ox.ac.uk/wiki/doku.php?id=andrae_ernst_walter#festschrift.

3. 2. 1 Odkrývání města

Všichni archeologové, kteří se podíleli na odkrývání města Aššur²², byli vystudovaní architekti. Vynalezli postup na trasování hliněných zdí, a proto se soustředili hlavně na stavby a na místa, kde se nějaké zdi nacházely. Archeologové odstraňovali vrstvu za vrstvou, a tím určovali půdorysy. Nápisů, keramiky, obsahu sutin, ale také různých tabulek si téměř vůbec nevšímalí. Dlouhá léta se přehlížela i důležitost výpovědi Salmanassarova trůnního nápisu. Úkol zabývat se tabulkami dostali specialisté na nápisy v Berlíně. Nebyla jim ale přikládána taková důležitost, jakou mají dnes. V různých spisech Andraeho a dalších archeologů bylo psáno hlavně o stavbách a pojednávalo se především o vrstvách, a sice jak následovala jedna budova za další. Za jejich nezájem o drobné předměty mohlo hlavně velké množství architektury v Aššuru, kterou byli jako vystudovaní architekti nadšeni. Andrae při vykopávkách sepsal knihu, v které se věnoval převážně architektuře, zejména rekonstrukci města. Nechybí v ní ani názorné obrázky a kresby města²³, které sám načrtl. Psal ovšem i o různých nálezech. G. Leicková o jeho práci v Aššuru píše:

„Andrae doufal, že se dostane mnohem hlouběji pod stavby z 1. tisíciletí, novoasyrské velkolepé budovy pokrývaly tak rozsáhlou část vnitřního města, že soustavné pokusy o odkrytí souvislých vrstev z 2.-3. tisíciletí byly neuskutečnitelné. Proto se největší pozornosti dostalo aššurským hlavním náboženským budovám - podvojnému chrámu bohů Anua a Adada, Aššurovu chrámu a podvojnému chrámu Sína a Šamaše, stejně jako paláci Adad-náráriho I. s klenbami královské hrobky a městským hradbám. Hluboké sondáže byly provedeny jen v oblasti Ištařina chrámu, kde byly odkryty vrstvy z raně dynastického období a doby Uru III.“²⁴

I když byl Aššur v 2. tisíciletí př. n. l. velmi důležitý, nemáme bohužel mnoho nálezů ze staroasyrského města. O mnoho více nálezů máme z 15.-13. století př. n. l. Archeologové rozeznali přestavby stejné budovy a tedy její staré půdorysy. Ze středoasyrského období se našly stély, na kterých byly významné nápisy. Nejlépe dochované budovy, i když značně poničené, byly nalezeny z období mezi 9.-8. stoletím př. n. l. Poté v roce 614 př. n. l. bylo město Aššur během útoku Médů značně zničené.²⁵

²² Viz příloha č. 8. Mapa Asýrie.

²³ Viz příloha č. 9. Ukázka obrázků W. Andraeho.

²⁴ Leicková, 2005, str. 217-218.

²⁵ Leicková, 2005, str. 218.

4 Dějiny Aššuru

4. 1 Nejstarší období Aššuru

Aššur jako první lidé osídlili nejspíše pastevci kočující na Džazíře. Patrně již s těmito prvními obyvateli měl spojitost i bůh Aššur, který tu měl později i svůj chrám.²⁶ „*Nejstarší vrstvy v Kal'at Šarkátu jsou spojeny s „archaickým Ištariným chrámem“, jenž se datuje do raně dynastického období III. (asi 2600-2350 př. n. l.). Při boření chrámu se propadla střecha ze dřeva a mazaniny, čímž se dochovalo mnohé z vybavení kultovního prostoru.*“²⁷ Zde nalezenými položkami jsou například sošky, keramika a šperky. V pozdějších textech můžeme najít Aššur pod názvem Baltil. Toto označení nemá sumerský ani semitský původ, z čehož někteří badatelé usuzují, že město Aššur bylo osídlené, ještě než se v oblasti Sumerové a Semité stali hlavními etnickými skupinami. Akkadská dynastie sjednotila sumerské městské státy, a tedy i město Aššur, které se stalo součástí království Sargona Akkadského. Po pádu jeho vlády toho o Aššuru moc nevíme. Další, kdo se ujal vlády a ovládl severní část Mezopotámie, byla III. dynastie z Uru a její králové.²⁸

4. 2 Staroasyrské období

Toto období můžeme vymezit přibližně od roku 2000 př. n. l. do roku 1700 př. n. l.²⁹, to jest přibližně od pádu III. dynastie z Uru, která ovládala Asýrii. Městský stát Aššur máme doložený nejstaršími písemnostmi právě ze staroasyrského období. Jeho poloha nebyla zrovna ideální pro to, aby se toto město stalo významným. Ovšem díky staroasyrskému obchodu, kterému se budu věnovat v jiné kapitole³⁰, se město přesto stalo významným centrem.

Po pádu III. dynastie z Uru vládla v Aššuru místní, tedy domácí dynastie, a jména vládců můžeme dodnes najít v seznamu asyrských králů, který začíná datováním vládců přibližně od roku 2500 př. n. l. a končí v 8. století př. n. l. Jako první v seznamu můžeme najít sedmnáct jmen králů „kteří bydleli ve stanech“. Nejspíše šlo o kočovníky, kteří osídlovali tuto plošinu. Aššur byl totiž kultovním centrem ligy kočovných kmenů ještě před staroasyrským obdobím. Dalšími jmény v seznamu je deset králů „kteří byli

²⁶ Pečírková, 2000, str. 16.

²⁷ Leicková, 2005, str. 218-219.

²⁸ Pečírková, 2000, str. 15-16.

²⁹ Pecha, 1998, str. 167.

³⁰ Viz kapitola 4. 2. 2.

předkové“. Některá jména těchto vládců můžeme naleznout v nápisech jejich nástupců. Například stredoasyrský panovník Salmanassar I. označuje Ušpiu, který byl 16. králem v seznamu, jako stavitele prvního Aššurova chrámu. Dalším zmíněným králem, opět v stredoasyrském období, je Kikkia, 28. král seznamu, který je označován jako stavitel hradeb v Aššuru. Je možné, že tito panovníci vládli v Aššuru pravděpodobně někdy mezi pádem akkadské dynastie a vznikem státu III. dynastie z Uru. O tom svědčí zakládající tabulky, jež našli pozdější panovníci při rekonstrukci staveb v Aššuru. Dále tento seznam panovníků pokračoval staroasyrským obdobím, stredoasyrským a novoasyrským obdobím. V první skupině panovníků je jméno otce Šamši-Adada I., který se zmocnil vlády v Aššuru. Ten dal nejspíše zapsat jména dalších deseti vládců, která jsou důkazem kočovného původu králů Aššuru, ale také mohou být dalšími z jeho kočovných amorejských předků. Následující skupinou jsou panovníci, u nichž je uvedeno více údajů, a tak víme, že se vláda dědila z otce na syna. Jejich vládu máme doloženou vlastními nápisy, které popisují jen jejich stavební činnost, například stavbu chrámu Aššura, Ištar a Adada.³¹ Jeden z nejstarších nápisů, týkající se stavební činnosti v Aššuru, se zachoval z doby vlády panovníka Šalim-achum. Týká se Aššurova chrámu a zní „*Šalim-achum, více-regent Aššuru, syna Puzuri, více-regent Aššuru: Bůh Aššur požádal od něho chrám, a on postavil navždy chrám...chrám...paláce... (-) Dagan, jeho svatyně, jeho chrámu prostor, ..., jeho dům piva kádě a skladovací prostor, vystavěl pro jeho život a život svého města, pro boha Aššura.*“³² Další panovníci, od kterých máme texty týkající se stavební činnosti v Aššuru, jsou Šamši-Adad I.³³, Šamši-Adad III.³⁴, Aššur-narári I.³⁵, Puzur-Aššur III.³⁶, Enlil-násir I.³⁷, Aššur-rabi I.³⁸, Aššur-bél-nišéšu³⁹ a Aššur-rém-nišéšu⁴⁰. Šamši-Adad III. pracoval na Novém městě, zikkuratu, chrámu Anua a Adada. Aššur-narári I. zas pracoval na Aššurově chrámu, chrámu Sína a Šamaše, Bráně schodů a městské hradbě. Stavební činnost Puzur-Aššura III. se týkala Brány Schodů a Ištarina chrámu. Enlil-násir I. se věnoval chrámu Anua a Adada. Aššur-

³¹ Pečírková, 2000, str. 16-17.

³² Grayson, 1987, str. 14.

³³ Grayson, 1987, str. 47-66.

³⁴ Grayson, 1987, str. 80-81.

³⁵ Grayson, 1987, str. 83-87.

³⁶ Grayson, 1987, str. 90-94.

³⁷ Grayson, 1987, str. 95-97.

³⁸ Grayson, 1987, str. 98.

³⁹ Grayson, 1987, str. 99.

⁴⁰ Grayson, 1987, str. 101.

rabi I. pro změnu obnovil chrám boha Enlila. Následující panovník Aššur-bél-nišěšu nechal zhotovit nové vnitřní stěny v Novém městě.⁴¹

Politickou strukturu v městě Aššur ovlivnily hlavně městské státy jižní Mezopotámie. Politická organizace v Aššuru měla svůj vlastní systém. Skládala se ze tří základních politických institucí: krále, městského shromáždění a úřadu *límu*. Významné rodiny Aššuru měly možnost a právo stát se členy městského shromáždění, které se skládalo především ze zástupců těchto rodin. Staroasyrští panovníci Aššuru nepoužívali tituly jako *šarru* - král. Jako první se tak tituloval až Šamší-Adad I. Jeho následníci titul přestali používat a opět se objevuje až ve stredoasyrském období. Jako svůj nejvýznamnější titul používali staroasyrští králové *išši'ak Aššur*, což znamená buď „náměstek města Aššuru“, nebo „náměstek boha Aššura“. Aššur byl v textech nazýván jako *Álu* - Město.⁴²

Panovník měl velmi úzký vztah s bohem Aššurem a jeho kultem, což je jedním z charakteristických rysů asyrského království. Vládcové často stavěli chrámy bohům, hlavně bohu Aššurovi. Stavby chrámů a jejich udržování bylo hlavním předpokladem k úspěchu královské vlády.⁴³

4. 2. 1 Vláda Šamší-Adada I.

Nejvíce toho víme z epochy, kdy vládl Šamší-Adad I., jenž byl jedním z vůbec nejvýznamnějších panovníků vládnoucích v Aššuru, a to i přesto že za jeho vlády už město přestalo být významným obchodním centrem. Z období jeho vlády máme mnoho textů díky objevenému archivu ve městě Mari. Šamší-Adad I. se narodil Ilu(a)-Kabkabimu. Byl to amorejský náčelník, který pobýval v městě Terce, jež leželo na řece Eufratu. Šamší-Adad I. vládl dlouhých třicet dva let.⁴⁴ Jeho vláda byla doložena malým množstvím nápisů, a to hlavně o stavbě Aššurova a Enlilova chrámu.⁴⁵ Sledoval důležité informace o vývoji ve svém okolí, vojenských akcích, sporech a spojenectví.

Díky vojenským aktivitám se jeho území velmi rozrostlo. Svě teritorium rozšiřoval též pomocí dynastických sňatků, vojenské síly a hlavně diplomacie. Z tabulek se můžeme dočíst pouze o jeho hlavních akcích týkajících se úspěchů. Víme, že dobyl město Ekallátum, které bylo poblíž Aššuru. Dalším městem, které dobyl, bylo Mari,

⁴¹ Grayson, 1987, str. 80-99.

⁴² Pečírková, 2000, str. 24-26.

⁴³ Pečírková, 2000, str. 27-28.

⁴⁴ Leicková, 2005, str. 225.

⁴⁵ Pečírková, 2000, str. 36.

kam poslal svého syna Jasmach-Addua. Ten zde měl funkci regenta. Šamší-Adad nakonec ovládal, po dalších uskutečněných akcích, oblast středního Eufratu až po údolí řeky Chabúr.⁴⁶ Měl tedy pod kontrolou celou Džazíru s městy Karana a Terka či království Apum.⁴⁷

Za Šamší-Adada I. se metropolí stalo město Šubat-Enlil. I tak mělo město Aššur velký význam, neboť při rozepřích mezi jinými městy do sporu zasahoval. Také své vnitřní záležitosti si město spravovalo samo. Šamší-Adadova moc postupem času dosahovala až k pohoří Zargos. Tento vládce přijal po velkém rozšíření svého území mezopotamský starý titul *šar kiššati*, tedy „král veškerenstva“.⁴⁸

Zasloužil se nejen o velké rozšíření území, ale také vynikal ve stavební činnosti, kterou zapisoval pro budoucí vladaře a pro zaznamenání svého významu pomocí nápisů. Tyto nápisy však nebyly v staroasyrštině, nýbrž v babylónštině. Takto nejspíše zaměstnával mnoho babylonských písařů. Německé architekty uchvátilo provedení jeho staveb. Byly to stavby velmi kvalitní, čisté ohledně pevnosti hlíny, která se používala na cihly. Také je překvapila přehlednost a souvislost rozvržení budov. Nejvýznamnějšími stavbami Šamší-Adada I. byla přestavba Aššurova chrámu a nejspíše i zikkurat a palác. Pod tento palác bylo do hrobky pohřbeno mnoho asyrských vládců.⁴⁹ Také máme dochovány nápisy o stavbě chrámu boha Enlila. V textu píše „*Chrám boha Enlila, který Erušim, syn Ilu-šummy, postavil, se stal zchátralým a opustil jsem ho. Já postavil chrám boha Enlila, pána mého, obávající pódium, velké kaple, sídlo boha Enlila, mého pána, který byl metodicky vyroben odborníky. Práce stavebnické v mém městě Aššur, já zastřešil chrám cedrovými trámy. Já postavil všechny pokoje z cedrového dřeva a dveře se stříbrnými a zlatými hvězdami. Pod stěny chrámu jsem umístil stříbro, zlato, lapis lazuli, karneol, cedr pryskyřice, nejlepší olej, med, ghee. Já smísil to v třetí misce. Já systematicky vyrobil chrám boha Enlila, mého pána, a nazval jej Eamkurkurra, „chrám - Divoký býk ze země“, chrám boha Enlila, mého pána, v mém městě Aššur.*“⁵⁰

Jeho hlavním dílem byl Aššurův chrám, díky kterému se nazýval „stavitel Aššurova chrámu“, přestože první, kdo postavil Aššurův chrám, byl již zmíněný Ušpia. Šamší-Adad I. udělal na této svatyni stavební úpravy. Tato podoba vydržela až do zániku Asýrie, pouze s měnicími se vládci se poupravovaly detaily chrámu. Ten byl téměř

⁴⁶ Leicková, 2005, str. 225.

⁴⁷ Mieroop, 2010, str. 113.

⁴⁸ Leicková, 2005, str. 226.

⁴⁹ Leicková, 2005, str. 226-227.

⁵⁰ Grayson, 1987, str. 49.

přesně lokalizován, a to díky v něm nalezeným kamenným tabulkám.⁵¹ Zde byly též objeveny cihly tvořící dlažbu. Byly vyráběny z čistého jílu a jsou na nich razítka, která mají podrobné stavební nápisy.⁵²

Během vlády Šamší-Adada I. se tedy z městského státu stává teritoriální a centralizovaný stát. Panuje zde stavební a diplomatická činnost, kterou máme doloženou nápisy i korespondencí Šamší-Adada I. nalezenou v archivech v Mari.

Po jeho smrti bylo území rozděleno mezi jeho dva syny, Išme-Dagána a Jasmach-Addua. Vláda jeho synů bohužel dlouho nevydržela. Starší syn Išme-Dagán, kterého oproti jeho bratrovi vychvaloval, ve svěřené oblasti dlouho nevydržel. I jeho bratr Jasmach-Addu, o kterém Šamší-Adad I. v dopisech psal jako o neschopném místodržiteli, také neudržel své území, jež mu otec přidělil. Následovalo několik uzurpátorů, kteří říši nedokázali udržet pohromadě. Poté byla Asýrie závislá na Mitanni. K moci se dostala opět stará městská správa. O tomto období Aššuru, až do 14. století, kdy se moci chopil Aššur-uballit I., toho moc nevíme. Nejhůře zdokumentovaným časovým úsekem ve staroasyrském období bylo v Aššuru období od vlády Išme-Dagána až do vlády Aššur-uballita I., kdy začínalo období středoasyrské. Z nápisu Puzur-Aššura víme, že vládci po Išme-Dagánovi neuznávali vládu Šamší-Adada, a to proto že nebyl Asyřan.⁵³

4. 2. 2 Staroasyrský obchod

Aššur se nacházel na křižovatce obchodních cest. Kvůli možnosti kontroly lodí na řece Tigris se z tohoto města stalo důležité obchodní centrum. Významný byl obchod ve městě už za akkadské vlády a dále za III. dynastie z Uru. Nejvíce textů máme v souvislosti s obchodem s Malou Asií.⁵⁴ Nejdůležitější činností v první polovině 2. tisíciletí byl již zmíněný obchod, ve kterém Aššur vynikal, a proto se také stal velmi bohatým a důležitým centrem. Podle doložených nápisů byl obchod provozován mezi západem a východem. Nejčastější obchodní styky byly mezi Malou Asií, hlavně s městem Káneší, dále mezi Babylonem, Íránem, ale také s oblastí u Indického oceánu.⁵⁵

Kvůli výborné poloze Aššuru se město stalo jak zahraničním, tak i tranzitním centrem obchodu. Významné karavanní cesty se propojovaly právě zde. Badatelé si

⁵¹ Šašková, 2014, str. 41-42.

⁵² Andrae, 1938, str. 84.

⁵³ Leicková, 2005, str. 227.

⁵⁴ Pečírková, 2000, str. 17-18.

⁵⁵ Rizza, 2008, str. 89.

myslí, že Aššur mohl pěstovat zemědělské plodiny jen v říčním údolí, a proto se domnívají, že obchod byl zaměřen velkou měrou na potraviny. Jako platidlo používali obchodníci a ostatní lidé stříbro a méně často také zlato. Hlavním zaměřením obchodu byl obchod dálkový. Byl prý velmi složitý, ale dokonale organizovaný. „*Obchod byl kontrolovaný státem, který určoval ceny, množství a typ zboží formou státních kontraktů.*“⁵⁶

Asyřané do Anatólie dováželi měď a cín, kovy potřebné k výrobě bronzu a s tím související výrobou zbraní, a obchod s kovy se jim tak podařilo zcela ovládnout. Z východu, nejspíše z Agfanistánu, se dopravoval do Aššuru cín. Aššur dále prodával zboží z cínu, jemné tkaniny a nejspíš i měď dovezenou z Perského zálivu. Dobré podmínky pro obchodování prý vytvořil Erišum, který osvobodil kovy, ječmen a vlnu od daní. Do Aššuru Akkadové dováželi měď a látky, které prodávali za stříbro a cín. Pokud se zboží prodávalo za cín, tyto transakce se nezapisovaly písemně.

Soukromý obchod provozovaly většinou rodinné obchodní firmy, které vyvážely látky do Anatólie. Ty měly v Anatólii své zástupce. Malá knížectví v okolí měla zájem o látky a oděvy dle poslední módy. Hlavní sklad s látkami byl kousek od Káneše, kde se nacházel *kárum*, tedy obchodní stanice.⁵⁷ Součástí asyrského obchodního systému byly právě rodinné firmy, nazývané *bitum*, tedy dům, a proto skoro všechny významné aššurské rodiny měly obchod v Aššuru a pobočky právě v již zmíněné Káneši. Právě tam je zastupovali jejich agenti. Nejvíce vyváženým zbožím byly textilie, které množstvím překonaly i vyvážení cínu a staly se nejpožadovanějším zbožím. Většina látek byla vyráběna z vlny, která pocházela z okolí Aššuru. Tu firmy nakupovaly od zemědělců a manželky asyrských obchodníků z ní vyráběly různé látky. Obchodníci mezi sebou uzavírali partnerství, která bývala často dlouhodobá.⁵⁸

Zboží, které se exportovalo, bylo pravděpodobně před odjezdem z Aššuru, když obchodník platil ve stříbře vývozovou daň podle hodnoty nákladu, zapečetěno městskými úředníky. Úspěch aššurského obchodu nastal díky „*komplexní, sociální, ekonomické a politické struktuře.*“⁵⁹ Klasická karavana posílaná z Aššuru do Káneše byla sestavena z pěti nebo šesti oslů. Každý z nich mohl uvést zboží o hmotnosti 60-90 kilogramů. Toto zboží tvořily hlavně již zmíněné textilie a cín. Oslí pro sebe dále nesli krmivo, jež jim bylo určené na první část cesty, která trvala přibližně pět až šest týdnů.

⁵⁶ Pečírková, 2000, str. 17-20.

⁵⁷ Leicková, 2005, str. 221-222.

⁵⁸ Pečírková, 2000, str. 22.

⁵⁹ Pečírková, 2000, str. 23.

Většinou se oslové po příchodu do určených měst prodali, protože drahé kameny, kovy, zlato a stříbro bylo lehčí než zboží, které dováželi. V Anatolii byly cesty většinou rovné, takže si zde obchodník mohl pronajmout či zakoupit vozy s voly nebo osly. Obchodní výpravy, které karavany podnikaly do různých oblastí, se ale hodně lišily jak časem stráveném na cestě, tak i náročností.⁶⁰

Firmy se nezaměřovaly pouze na Káneš, ale také na vnitřní obchod v Anatolii, kde mohli podnikatelé přijít k mědi, která se do Asýrie moc nedovážela. Ovšem o bezpečnost se bát nemuseli, a to kvůli knížatům, která měla výhody v podobě celních poplatků z dálkového obchodu. Obchodníci posílali své zboží nejspíše s dopravci, kteří byli součástí obchodní společnosti, a ti jednali jménem této společnosti. Další, kdo jednal jménem obchodníka, byla jeho manželka, která se starala jak o obchodní, tak o právní záležitosti, když byl manžel mimo město. Ze záznamů víme, že kupci si mohli vzít další ženu, která bydlela mimo Aššur. Obchodník se o obě manželky musel ale starat stejně a obě musely být stejnou měrou zaopatřeny.⁶¹

Aššur byl bohatý právě kvůli podnikání, ze kterého čerpal hlavní příjem. Toto město ovládlo obchod v celé horní Mezopotámii.⁶² Za vlády Šamší-Adada I. postupně obchod upadal a díky tomu klesly i příjmy města. Také pro Šamší-Adada I. nebyl jeho hlavním městem Aššur, ale Šubat-Enlil. Je možné, že právě nedostatek příjmů a přesunutí sídelního města uspořádalo následující krizi Aššuru. I když za vlády tohoto panovníka došlo k rozmachu staroasyrské říše, díky výbojům říši rozšířil, obchod přesto upadal a Aššur už nebyl významným obchodním centrem celé horní Mezopotámie, jak tomu bývalo dříve. Aššurský obchod je dobře zdokumentovaný díky tabulkám, které byly nalezeny v Kanéši i v jiných městech, ale dochovaly se také v archivech významných rodin.⁶³

4. 3 Středoasyrské období

Od 18.-15. století př. n. l. byla celá Asýrie podřízena Babylónii a vládci Hammurápimu. Po nějaké době nastoupila nová místní dynastie s vládcem Puzur-Sínem, a až pak byla Asýrie pod nadvládou Mitanni.⁶⁴ Po rozpadu státu Mitanni převzali kontrolu vlády v Aššuru králové Aššuru. Do rozpadu víme, že Chetitské království a Mitanni

⁶⁰ Leicková, 2005, str. 222.

⁶¹ Leicková, 2005, str. 222-223.

⁶² Leicková, 2005, str. 222-224.

⁶³ Klíma, 1985, str. 23.

⁶⁴ Šašková, 2014, (přednáška Asýrie).

udržovaly diplomatické styky s egyptskými faraony a že dopisy poslané do Egypta byly napsány v babylónštině.⁶⁵ Už koncem 15. století se v Aššuru opět vyskytují stavební nápisy, které svědčí o tom, že Aššur opět nabýval na významu. Oproti staroasyrskému období, kdy byla politická moc mezi vlivnými rodinami Aššuru, se vliv nyní přesunul na královské úřady. Ovšem význam rodinných svazků byl stále zachován.

Roli panovníka po vzniku teritoriálního státu hodně změnila především pozice asyrského vládce. Vládce se stal „šarru“, tedy králem, a měl ekonomickou i politickou kontrolu na královském dvoře v Aššuru. A proto se administrativním centrem celé země stal královský palác v Aššuru. *„Asyrští králové často stavěli nebo přestavovali své paláce jako pomníky své osobní slávy. V královských nápisech je první stavba nebo přestavba „Starého paláce“ v Aššuru doložena v době vlády Aššur-nádin-achchého, ale archeologicky je prokázána až v době Adad-nárářiho I. Aššur-uballit I. si postavil v Aššuru „Nový palác“ a zahájil tak tradici stavby nového paláce pro každou novou vládu.“*⁶⁶

Za zakladatele středoasyrského státu je považován Aššur-uballit I.⁶⁷ V tomto období vládlo 25 různých vládců. Vláda některých z nich byla velmi významná jak pro Aššur, tak pro celou Asýrii. Během středoasyrského období se z městského státu Aššur stal centralizovaný teritoriální stát. Z města Aššur se stalo hlavní město celé asyrské říše.

Středoasyrské období je charakteristické hlavně svou zahraniční expanzní politikou, která neodmyslitelně patří k této etapě. Toho se držela většina panovníků. S tímto obdobím jsou Asyřané spojováni jako výborní válečníci. Hlavními rysy celého období byly boje, války a stavitelství. Mezi nejvýznamnější dobyvatele patřil Adad-náráři I., Salmanassar I. a Tukultí-Ninurta I.⁶⁸ Díky úspěšným válkám velmi rychle rostla moc vládců a úloha Aššuru. Vládci zastávali funkce nejvyššího boha Aššura. Další jejich funkcí byl post hlavního velitele asyrského vojska, jelikož nová území dobývali pro boha Aššura. Úlohou vládce byla také funkce nejvyššího kněze boha Aššura. Bůh Aššur byl stále považován za opravdového vládce země. Změnu zato pocítily aššurské rodiny, neboť díky *„Proměně městského státu v centralizovaný územní stát přinesl tradičním aristokratickým rodinám Aššuru postupnou ztrátu jejich politického vlivu.“*⁶⁹ Dalším královským symbolem, s nímž bylo spojováno toto období, byly monumentální stavby

⁶⁵ Leicková, 2005, str. 228.

⁶⁶ Pečířková, 2000, str. 40-50.

⁶⁷ Mieroop, 2010, str. 305.

⁶⁸ Mieroop, 2010, str. 305.

⁶⁹ Pečířková, 2000, str. 62.

hlavně „*nově budované i přestavované chrámy a paláce. Popis staveb i válečných tažení je od středoasyrského období trvalou součástí královských nálezů.*“⁷⁰

4. 3. 1 Vláda Aššur-uballita I. a jeho vnuka Arika-dén-ili

Za zakladatele středoasyrského státu je považován Aššur-uballit I., který vládl v rozmezí let 1365-1330 př. n. l. Jeho vláda trvala dlouhých třicet šest let. Byl nejspíš velmi sebevědomý, protože v nalezené amarnské korespondenci oslovuje egyptského faraona „bratře“. On sám často používal v korespondenci a na pečeti honosné tituly jako *šarru* (král) a *šar mát Aššur* (král země Aššur).⁷¹ Jeho vláda zasahovala i do babylonských záležitostí. Svou dceru Muballit-Šeruu provdal za babylonského krále a po jeho smrti dosadil na babylonský trůn svého vnuka Kurigalzua. Začátky vlády Aššur-uballita I. nebyly nijak snadné, a i přesto se mu podařilo stanovit nový základ pro dobré rozvíjející fungování celého státu. „*Asyrská moc se rychle upevnila i přes odpor babylonského krále.*“⁷² Během své vlády Aššur-uballit I. v Asýrii upevnil nároky Asýrie na rovnocenné postavení mocností s Egyptem, Chetity a také s Babylonií.⁷³ Aššur-uballit začal s již zmíněnou expanzí, kterou po staletí následovali další vládcí. Jsou nalezené nápisy, které dokazují, že rozšířil vládu od Aššuru na sever až k pohoří Zagros i na severozápad až k podhorskému a horskému území. Toto zmíněné území bylo velmi významné, a to kvůli poskytování dřeva, kovů, polodrahokamů a hlavně koní.⁷⁴ Máme zmínky i o Aššur-uballitově stavební činnosti. Ta byla v městě Aššuru na Novém paláci, studni a Ištarině chrámu.⁷⁵ Dochoval se text týkající se práce na terase Nového paláce „*Aššur-uballit, pověřenec boha Enlila, vice-regent boha Aššura: v dané době terasu velkého Nového paláce, kterou princové [dříve udělali, chátrala a já jsem rekonstruoval] terasu odshora až dolů. [Uložil jsem můj jílový kužel]. [Bohové Aššur] a Adad budou poslouchat modlitby [později, když princ, že terasa]se stane chátrající a on ji přestaví.*“⁷⁶

Jeho vnuk Arik-dén-ili jako první popisuje i válečná tažení. Soustředil se hlavně na boje na severu, ale spíše na obranu severních hranic kvůli útokům horských kmenů než na rozšiřování území. Hranice nebyly nikdy přesně stanoveny, protože se často určovaly

⁷⁰ Pečírková, 2000, str. 62.

⁷¹ Šašková, 2014, (přednáška Asýrie).

⁷² Součková, 1979, str. 115.

⁷³ Leicková, 2005, str. 229.

⁷⁴ Pečírková, 2000, str. 41.

⁷⁵ Grayson, 1987, str. 109.

⁷⁶ Grayson, 1987, str. 111.

podle vojenských úspěchů, či naopak neúspěchů. Ovšem za hlavní území byla považována města Aššur, Ninive a Kalchu.⁷⁷ Jediná stavební činnost tohoto vládce se týkala chrámu boha Šamaše. Nápis odkazující na tento chrám nebyl nikdy dokončen, práce na něm byly pravděpodobně dokončeny až ke konci Arika-dín-ili.⁷⁸

4. 3. 2 Vláda Adada-nárářiho I. a Salmanassara I.

Za vlády Adada-nárářiho I. se Asýrie opět o něco více rozšířila, když získal území na jihu, tedy teritorium patřící už Babylonii. Hranice dosahovaly až k řece Dijála. Kontroloval také území kolem středního toku Eufratu až ke Karchemiši.⁷⁹ Jako další získal území podél obou řek Eufrat a Tigris, kde kontroloval obchodní cesty. Za jeho vlády se dostal do Aššuru kulturní vliv Babylonie a tím i kult boha Enlila, a tak se stalo módní používat titul „náměstek boha Enlila“, který se začlenil až mezi královské tituly. Adad-náráři I. se stal tedy jedním ze tří nejúspěšnějších králů v středoasyrském období. A tak můžeme nalézt jak v kronikách, tak v královských nápisech více popisů, a to hlavně popisů válečných.⁸⁰ Velmi významné v středoasyrském období bylo, že Aššurovo království dvakrát získalo nadvládu nad Babylonií. Poprvé za vlády Adad-nirářiho, Salmanassara a Tukultí-Ninurty a podruhé za panování Tiglatpilešara. Téměř všechna stavební činnost Adad-nárářiho I. byla ve městě Aššur. Soustředil se na Ištařin chrám, zikkurat, palác, stěny města, Nové město a také na Bránu schodů a Bránu Anua a Adada.⁸¹ Část textu ohledně rekonstrukce nábrežní stěny v Aššuru: „*Já obnovil, čelí (hráze stěny) s asfaltem a pálených cihel a udělal z tloušťky čtyři a půl cihly.*“⁸²

Salmanassar I. se dostal do konfliktu s Chetity, a tak se utkali nejen na bitevním poli, ale také na poli hospodářských opatření. Výsledek ale zůstal vyrovnaný.⁸³ Z období vlády Salmanassara I. se dochovalo obrovské množství textů, hlavně královských nápisů, ale též administrativních dokumentů. Jeho vláda je spojována především s velkou ekonomickou i politickou mocí země a s rozsáhlou výstavbou v Aššuru. Přestavěl chrám boha Aššura a pojmenoval ho Echursagkurkurra, přestavěl i královský palác. Stavěl nejen v Aššuru, ale i v Ninive, založil také dvě posádková města

⁷⁷ Pečírková, 2000, str. 41.

⁷⁸ Grayson, 1987, str. 120.

⁷⁹ Leicková, 2005, str. 229.

⁸⁰ Pečírková, 2000, str. 42.

⁸¹ Grayson, 1987, str. 128.

⁸² Grayson, 1987, str. 141.

⁸³ Rizza, 2008, str. 117.

kvůli obchodu s cínem. Zřejmě byl ovlivňován silným působením z Babylonie.⁸⁴ I přesto je většina nápisů směřována k městu Aššur. Týkají se hlavně rekonstrukce Ehursagkurkurra, Aššurova chrámu po požáru, zikkuratu a Ištarina chrámu.⁸⁵ Po požáru Aššurova chrámu tuto svatyni rozšířil, přidal dvě věže, jednu na Kalkal bráně a další u vchodu do nádvoří boha Nunnamniar při vstupu do Brány schodů. „*Já jsem značně rozšířil předchozí míry chrámu Aššura, mého pána. Věže Kalkal brány a věže (která se používá), když vstup z Brány schodů na nádvoří boha Nunnamniar jako doplněk.*“⁸⁶

4. 3. 3 Vláda Tukultí-Ninurty, Tiglatpilešara I., Aššur-bél-kala a Šamši-Adada IV.

Třetím největším vládcem tohoto období byl Tukultí-Ninurta I.⁸⁷ Jeho skutky byly velmi slavné, ale on sám příliš slavně neskončil. Byl následníky trůnu zavražděn. Ti se pak přeli o moc a uvedli tak zem do velké nestability.⁸⁸ Za vlády Tukultí-Ninurty I.⁸⁹ se Aššur stal velmi lidnatým městem. Střed města tvořilo nepravidelné náměstí, které bylo obklopeno čtyřmi významnými stavbami - třemi chrámy a palácem. Střední část města sloužila k náboženským, ceremoniálním a správním aktivitám a na jihu rostlo „nové město“, které bylo obytnou částí.⁹⁰ Tukultí-Ninurta I. si postavil nové sídelní město Kár Tukultí-Ninurta.⁹¹ Bylo vystavěno naproti Aššuru na druhé straně řeky Tigris.⁹² Město bylo postaveno nejspíše kvůli napjatým vztahům krále s vlivnými rodinami Aššuru. Když se vrátím k stavební činnosti Tukultí-Ninurty I., tak se soustředil hlavně na stavby v Kár-Tukultí-Ninurta, odkud máme mnoho textů, ale stavělo se i v Aššuru. Především na Novém paláci, na chrámu bohyně Ištar, chrámu Sína a Šamaše.⁹³ O novém paláci máme text, zde je jeho část: „*Postavil jsem ... své útočiště z vápence [a cihly]. Udělal jsem své opodstatnění tak silný [jako] úpatí hory. (Tak) [já postavil] (jako místo pro výkon) mé vlády Elugalumunkurkurra, [palác], moje královská rezidence pro všechny [velké] [bohy a pokoje]. Já postavil to shora dolů a uložil mé [monumentální*

⁸⁴ Pečírková, 2000, str. 42-43.

⁸⁵ Grayson, 1987, str. 180.

⁸⁶ Grayson, 1987, str. 189.

⁸⁷ Mieroop, 2010, str. 305.

⁸⁸ Pecha, 1998, str. 107.

⁸⁹ Viz příloha č. 10. Tukultí-Ninurta I.

⁹⁰ Leicková, 2005, str. 230-231.

⁹¹ Pecha, 1998, str. 205.

⁹² Leicková, 2005, str. 230-231.

⁹³ Grayson, 1987, str. 231.

nápisů].⁹⁴ Jak už jsem zmínila, tento vládce byl zavražděn nástupci, kteří ale moc dlouho a dobře nepanovali.

Dalším, kdo se ujal vlády, byl Tiglatpilešar I. Patřil mezi velmi významné vládců. Ten už vládl opět z města Aššuru. Jeho vláda se nesla v duchu velkého hospodářského rozkvětu. Ve svých nápisech se zmiňuje o blahobytu země a honosí se postavením hradby Nového města. V nápisech se také zmiňuje o zakládání zahrad s exotickými zvířaty a rostlinami v Aššuru. Nechal též sepsat „středoasyrský zákoník“.⁹⁵ Věnoval se i sběru, kopírování a editaci textů v klínovém písmu. Byly to texty odlišných povah (lexikální, věštecké, literární a další). Jak již bylo uvedeno, nechal sepsat zákoník, dále palácové edikty a asyrské kroniky. Dochované máme i stavební texty, ze kterých víme, že jeho stavební činnost byla zaměřena především na města Aššur a Ninive. V Aššuru obnovoval, rozšiřoval a také stavěl. Nechal postavit dvojité chrám bohu nebes Anuovi a bohu počasí Adadovi, královský palác, opravil zeď v Novém městě v Aššuru. Postavil palác zbraní hned vedle cedrového paláce. Podrobný text máme o stavbě paláce, který je popisován jako cedrový palác a jehož název zní Egallugalsarrakurkurra. Líčí zde, že k vytvoření paláce byly použity různé lesy, a tím pádem i různé dřeviny. V závěrečné části textu jsou poznámky o části budov, v nichž se uvádí, že palác byl sídlem krále, a ne bohů. Bohové mohli navštívit krále v jeho paláci, ale nemohli tam bydlet. Tento obtížný text byl objeven v Aššuru a složen z několika částí jak z hliněných cihel a kamenných částí, tak z hranolového fragmentu vytvořeného z jílu.⁹⁶ Po vládě Tiglatpilešara I. se ujal moci jeho mladší syn Ašaréd-apil-Ekur. Ten vládl pouze dva roky a jeho vláda se zařadila do temného období, z čehož můžeme usuzovat už podle absence královských napsů.⁹⁷

Dalším vladařem byl starší syn Tiglatpilešara I., Aššur-bél-kala, který se musel také střetávat s aramejskými kmeny. I přesto byla Asýrie krátce oživena. Tento panovník se může ve svých královských nápisech pochlubit množstvím vojenských výprav (jak na východ, tak na jih, ale i na západ k Libanonu). Babylon se stal vazalským státem Asýrie a Egypťané byli tak ohromeni, že faraon poslal panovníkovi exotická zvířata jako dárek. Většina textů pochází z Aššuru, což znamená, že Aššur-bél-kala soustředil své stavební projekty právě tam. Bohužel jsou různé pasáže těchto zpráv poskytujících prací velmi poškozeny nebo zcela chybí, s výjimkou jednoho stavebního úseku. Tento segment je

⁹⁴ Grayson, 1987, str. 242.

⁹⁵ Pečírková, 2000, str. 47-48.

⁹⁶ Grayson, 1991, str. 6-31.

⁹⁷ Grayson, 1991, str. 85.

tak obsáhlý, že dalece vynahrazuje množství poškozených fragmentů. Dokumentuje práci v různých částech města Aššuru - na paláci, vodním příkopu, vratech, městských hradbách, kanálu, zahradě a na nábřeží u Brány Tigris. Ve stejném textu se popisuje výstavba paláců v Apqu, Sáqa a Sikkatu. V Aššuru je popsáno přestavění palácového skladiště a velká terasa na severní straně. Aššur-bél-kala pokračoval v práci Tiglaptilesara I., který pracoval na příkopu, vratech a zdi Aššuru. Také navázal na práce v jednotlivých místnostech paláce, při kterých se používaly různé druhy dřeva. Například dřevo z cedru, terpentýnu či z tamaryšku. Dalším projektem v Aššuru byl výkop kanálu, který započal Aššur-dán, a výsadba v zahradě. Přestavěno bylo nábřeží u Brány Tigris a zrekonstruována velká terasa Nového paláce.⁹⁸ V textu popisujícím přestavbu skladiště se píše: „*Já přestavěl shora dolů skladiště mého vznešeného paláce, která jsou v čele „hamiluhhu“ a malou terasu, která se stala zchátranou. Přestavěl jsem dům „šuhuru“ Eriba-Adada I. a velkou terasu na severní straně, kterou Aššur-nádin, král Asýrie, stavěl a která se stala zchátralou. I vyhrabal příkop mého města Aššuru, který upadl a byl naplněn zemí od Řemeslné brány k Bráně Tigris. Odstranil jsem opotřebené dveře Řemeslné brány, vytvořené z vysoké jedle a rychle jsem vytvořil z bronzových pruhů. Já po kompletní rekonstrukci Velké zdi mého města Aššur. Nahromadil jsem zemi kolem a na vrchol a postavil jsem palác z cedru, zimomrázu, terpentýnu, tamaryšku v mém městě Aššuru. Udělal jsem repliky dvou náhiru, čtyři burhiš a čtyři lvy z čediče, dva génia v parútu z alabastru a dvě burhiš z bílého vápence a umístil je na jejich dveře.“⁹⁹ Za jeho vlády „*Z Aššuru se stalo hlavní oficiální náboženské středisko, nejdůležitější místo konání všech klíčových královských obřadů, například korunovací a oslav výročních svátků.*“¹⁰⁰*

Stavební nápisy panovníka Šamší-Adada IV. popisují pouze práci na chrámu Ištar v Aššuru, ale panovník pracoval i v Ninive. Z malých pozůstatků královských napsů víme, že nechával zapisovat své vojenské a politické záležitosti.¹⁰¹

Po jeho vládě panovalo ještě několik vladařů, ovšem za jejich vedení se mnoho královských napsů ani textů týkajících se stavební činnosti nevyskytlo. V Aššuru se nenalezly téměř vůbec. Někteří panovníci na trůně vydrželi jen pár let, jiní déle, ale i tak bohužel nemáme tolik textů jako u předchozích vládců.

⁹⁸ Grayson, 1991, str. 86-99.

⁹⁹ Grayson, 1991, str. 104-105.

¹⁰⁰ Leicková, 2005, str. 232-233.

¹⁰¹ Grayson, 1991, str. 117.

4. 4 Novoasyrské období

Středoasyrské období prosperity a následné vnitřní nestability vystřídalo novoasyrské období, během kterého se vystřídalo velké množství panovníků jak silných, tak slabých. Významní králové museli po temném období, kdy Asýrie ztratila nějaká svá území, začínat znovu rozšiřovat stát a území okolo „asyrského trojúhelníku“. Největší problém budou v tomto období působit Aramejci a na severu stát Urartu.¹⁰²

Během tohoto období králové „mezi Aššur-bél-kalou (1073-1056 př. n. l.) a Aššur-dánem II. (934-912 př. n. l.) nezanechali žádné nápisy a absence královských napsů je, jak jsme viděli již v předchozím období, vždy spolehlivým signálem slabosti asyrského státu. Vláda těchto králů se omezovala na „asyrský trojúhelník“, tedy na území mezi městy Aššurem, Ninive a Kalchu.“¹⁰³ Nový rozmach Asyřanů můžeme tedy připsat panovníkovi Aššur-dánovi II. a jeho následovníkům.

Vládcí, kteří se soustředili hlavně na války nebo získání území, byli Tukultí-Ninurta II., Aššurnasirpal II., Salmanassar III., Šamší-Adad V., Tiglatpilesar III., Sargonovci, ale i Adad-nirári III., který byl velmi mladý na vládu, a tak ho zastoupila jeho matka Semiramis, která si v Aššuru nechala vytvořit stélu. Ta byla nalezena mezi stélami vysokých úředníků. Po vládě synů Adad-niráriho zažívala Asýrie vnitřní nestabilitu.¹⁰⁴

Charakteristickým rysem pro toto období bylo opět rozšiřování území, tedy další tažení. Dále se podporovalo zemědělství a udržovaly se obchodní cesty, které byly pro rozvoj důležité. Aššur byl stále hlavním městem až do doby, kdy si Aššurnasirpal II. přenesl své nové hlavní sídlo do Kalchu.¹⁰⁵ Veškeré dění se posunulo právě do nového města, a tak Aššur ztratil něco na svém významu. V následující kapitole se zaměřím na stavební činnost některých panovníků v Aššuru v novoasyrského období a také trochu na dějiny. Budu psát hlavně o stavební činnosti Salmanassara III., Tiglatpilesara III. a o největším staviteli Sinacheribovi a také Asarhaddonovi a dalších Zprávy o jejich stavební činnosti můžeme najít v jejich nápisech.

Asyrský stát se postupně vyvíjel a v novoasyrském období se dostal do fáze téměř dokonalého řízení státu. Byl vyvinut dokonalý administrativní aparát, který zaměstnával velké množství úředníků, a to nejen v samotném Aššuru, ale i v jiných velkých asyrských městech. Hlavním představitelem tohoto centralizovaného státu byl král.¹⁰⁶

¹⁰² Pecha, 1998, str. 179-241.

¹⁰³ Pečirková, 2000, str. 65.

¹⁰⁴ Pečirková, 2000, str. 69-72.

¹⁰⁵ Šašková, 2014, (přednáška Asýrie).

¹⁰⁶ Pečirková, 2000, str. 102.

Za vlády velkých panovníků se opět podařilo dosáhnout velkého rozmachu říše, ale i přesto se město Aššur a celá říše chýlila ke svému pádu a zániku. Pád říše zanechal následky na většině měst a hlavně na Aššuru, který byl doposud hlavním náboženským centrem.¹⁰⁷

4. 4. 1 Vláda novoasyrských panovníků

Prvním novoasyrským vládcem byl Aššur-dán II., který se zasloužil jak o hospodářský, tak o vojenský rozvoj. Aššur-dán II. vládl poměrně velké části Předního východu. I tak nebyly úspěchy trvalé. Z období jeho vlády byly objeveny texty popisující vojenská tažení, soukromý text a také texty o stavební činnosti v Aššuru, ale i v Kalzu. Když se zaměřím na Aššur-dánovu stavební činnost v Aššuru, podílel se na výstavbě Nového paláce, přestavbě Řemeslné brány a Aššurova chrámu. Stavební text popisuje práci na Novém paláci v Baltil, tedy v nejstarší části města Aššur. Píše se zde: *„Nový palác v Baltil (Aššur), který před tím [více-regent Aššuru, syna ... také více-regent Aššuru, princ], který předcházel [mne, postavil - tento palác se stal zchátralý, jsem odstranil její trosky] nakreslil jeho plochu [dosáhl svého opodstatnění]. Já po rekonstrukci ze shora dolů, zdobené lépe než předtím. Udělal jsem dveře z jedle a pověsil je ve svých branách. Napsal jsem monumentální nápisy a uložil jsem je v něm.“*¹⁰⁸

Rekonstrukci Řemeslné brány popisuje: *„Aššur-dán, silný král, král vesmíru, král Asýrie, syn Tiglatpilesara II., silný král, král vesmíru, král Asýrie, syn Aššur-rěš-iši II., také silný král, král vesmíru, a král Asýrie: Když je Řemeslná brána - který dřív Tiglatpilesar I., více-vladař Aššuru, syna Aššur-rěši I., více-regent Aššuru, syn Mutakkila-Nuski také více-vladař Aššuru, princ, který přede mnou bránu udělal, brána zchátrala, odstranil jsem její slabé části, nakreslil její území, vyhrabal stavební jámy. Já přestavěl a dokončil ze shora dolů. Já ozdobil ji lépe než předtím.“*¹⁰⁹ Poslední stavební nápis z Aššuru se týká Aššurova chrámu, kde Aššur-dán zaznamenává, že zkrášlil velké nádvoří právě Aššurova chrámu. Zajímavostí tohoto textu je, že panovník mluví v začátku textu v třetí osobě a později v první.¹¹⁰

Také jeho syn Adad-nárarí II., patřící mezi velmi významné panovníky, se soustředil na války s Aramejci a posunul tím o část hranice státu. Nejen že Adad-nárarí

¹⁰⁷ Klíma, 1985, str. 65.

¹⁰⁸ Grayson, 1991, str. 135.

¹⁰⁹ Grayson, 1991, str. 138.

¹¹⁰ Grayson, 1991, str. 139.

II. posunul hranice, ale máme též doložené stavební práce v mnoha městech v Ninive, Apqu-Sa-Adad, Šibaniba a v Aššuru. Ohledně města Aššuru jsou dochované texty o rekonstrukci chrámu bohyně Guly a nábrežní zdi. Jedná se o přístavištní zeď u vchodu do města pod chrámem Aššura.¹¹¹ Ve stavebním textu, ohledně chrámu bohyně Guly, se píše o jeho rekonstrukci, panovník odstranil zchátralý chrám až na dno stavební jámy a postavil jej znovu.¹¹²

Víme, že Tukultí-Ninurta II. bydlel v různých obdobích buď v Aššuru, nebo v Ninive a sponzoroval stavební projekty nejen v obou městech, ale i v dalších mimo asyrské centrum. Z textů týkajících se Aššuru víme, že pracoval v Aššuru na zdi Baltilu, palácových terasách, Enpiho chrámu, chrámu Anua a Adada a obnově věže u dveří do svatyně boha Enkiho v Aššurově chrámu.¹¹³ V jednom z textů popisuje rekonstrukci zdi terasy velkého paláce, kterou předtím vybudoval Aššur-bél-kala. Ta je pravděpodobně stejně velká jako terasa Nového paláce.¹¹⁴

Vláda Aššurnasirpala II.¹¹⁵ byla jednou z nejdůležitějších v mezopotamské historii, což se odráží ve velkém počtu královských nápisů tohoto panovníka a bohatství detailů, které obsahovaly. Aššurnasirpal II. vedl vojenská tažení minimálně jednou za rok, někdy i dvakrát. Byl také jedním z největších stavitelů. Též se zasloužil o transformaci Kalchu do velké metropole, kde vystavěl obrovský palác, zahrady, kanál, různé chrámy a zdi kolem města. Pracoval také na chrámech v Ninive a v Aššuru na chrámu Sína a Šamaše a Aššurově chrámu.¹¹⁶ Za jednoho z hlavních králů novoasyrského období je tedy považován Aššurnasirpal II. Zabýval se hlavně expanzí na západ, porazil aramejské státy a zajistil klid v horských oblastech. Aššurnasirpal II. si založil, spíše přestavěl, nové hlavní město Kalchu a opustil tak jako první král hlavní město Aššur, když se nepočítá neúspěšný pokus města Kár-Tukultí-Ninurta Tukultí-Ninurty I. a města Šubat-Enlil Šamši-Adada I. Ke konci jeho vlády ovládala Asýrie oblast od jižního Libanonu až ke Kurdistánů a vliv měla i v oblastech u pohoří Taurus.¹¹⁷

Pokud se zaměříme na stavební činnost Salmanassara III.¹¹⁸, jeho vláda se tímto oborem přímo vyznamenávala. Stavební činnost byla z velké části soustředěna hlavně na města Aššur a Kalchu. Tato intenzivní činnost jej inspirovala k velkému množství

¹¹¹ Grayson, 1991, str. 142.

¹¹² Grayson, 1991, str. 153-154.

¹¹³ Grayson, 1991, str. 163.

¹¹⁴ Grayson, 1991, str. 178.

¹¹⁵ Viz příloha č. 11. Aššurnasirpal II.

¹¹⁶ Grayson, 1991, str. 189-191.

¹¹⁷ Pečirková, 2000, str. 67-68.

¹¹⁸ Viz příloha č. 12. Salmanassar III.

královských nápisů s množstvím detailů o panování. Salmanassar III. věnuje nejvíce energie a času výstavbě v Aššuru a pak budování v každém dalším městě - Kalchu, Ninive, Tarbisu, Al-Hawě a Barsipu. Máme údaje o úpravách a vylepšení některých chrámů jako například na Aššurově chrámu a chrámu Anua a Adada a chrámu Šarrat-nipchi.¹¹⁹

V nápisu vyrytého na kamenné tabuli v Aššuru můžeme najít text popisující práci na zdi Nového města. Předchozí panovníci, kteří před ním pracovali na opevnění Nového města, byli Puzur-Assur III., Adad-nárarí I., Tukultí-Ninurta I. a Tiglatpilešar I. Popisuje zde, že zeď postavená Puzur-Aššurem III. byla už zchátralá, a tak ji odstranil a přestavěl. Dále popisuje, jak široká je nová zeď, jaké cihly použil (například že namíchal hlínu s medem, vínem, pivem a cedrovou pryskyřicí), že na věže zdi použil pálené cihly, do zdi uložil své monumentální nápisy a mnoho dalšího.¹²⁰ Další text na hliněných kuželech nalezených v Aššuru zaznamenává práci na stěnách Aššurova chrámu.¹²¹ Jiný text na hliněných kuželech a fragmentech zase popisuje rekonstrukci v Aššuru, a to chrámu Anua a Adada.¹²²

Adad-nárarí III. dokončil práce na paláci v Ninive, které započal jeho otec Šamší-Adad V. Dále víme, že Adad-nárarí III. se věnoval stavební činnosti v několika městech od Nimrúdu až k Aššuru. O stavbě v Aššuru víme z cihly nalezené právě v Aššuru.¹²³ Pokud se zaměřím přímo na nápis cihly z Aššuru, je zde zaznamenána práce Adad-nararího III. na obkladu Aššurova chrámu. Tento text z cihly zní „*Palác Adad-nararího III., krále světa, asyrského krále, syna Šamší-Adada V, krále světa, asyrského krále, syna Salmanassara III., krále Asýrie, patří do obkladu (z chrámu Aššur).*“¹²⁴

Doba vlády Salmanassara IV. byla takzvaně temným obdobím v historii Asýrie. Z jeho vlády nemáme mnoho nápisů, především žádný stavební nápis. I přesto ale můžeme najít pár neobvyklých nápisů, například na hraničním kamenu, dále stělu palácového herolda a třetí dopis bohu Aššurovi. Jeho syn Aššur-dán III. vládl také v temném období Asýrie. Máme zachován jeden malý fragment královského nápisu týkajícího se práce na Aššurově chrámu v Aššuru. Tento text popisuje restaurátorské

¹¹⁹ Grayson, 1996, str. 5-6.

¹²⁰ Grayson, 1996, str. 50-56.

¹²¹ Grayson, 1996, str. 88.

¹²² Grayson, 1996, str. 115.

¹²³ Grayson, 1996, str. 200.

¹²⁴ Grayson, 1996, str. 218.

práce na hlavním nádvoří Aššurova chrámu. Fragmenty byly z hliněného kužele a byly ve špatném stavu, ale i tak se nakonec podařilo nápisy zkompletovat.¹²⁵

Krizi v Asýrii ukončil Tiglatpilešar III.¹²⁶, který nastoupil na trůn. Tiglatpilešar se rozhodl pro velkou změnu v říši, a tak se odhodlal: „*rozdělit říši na menší správní jednotky, dřívější místodržící vyměnil a omezil jejich pravomoc*“.¹²⁷ Jeho největším úspěchem byly vojenské akce. Musel zasahovat proti Urartu a aramejským koalicím v Sýrii. Tam si nakonec podrobil města jako Damašek, Tyros, Byblos a Samarii.¹²⁸ Byl prvním králem, který se dostal k egyptským hranicím.¹²⁹ Z období vlády Tiglatpilešara III. byly v Aššuru objeveny různé korálky, nádoby, smaltovaná dlaždice, prosklená cihla, ale hlavně cihly s nápisy a jakýsi blok, který byl původně nejspíše stélou. Tento panovník stavěl především v Kalchu, ale něco málo máme z nápisů z cihel v Aššuru. Týkají se stavební činnosti v chrámech Adada, především stavby brány, a v chrámu Aššura.¹³⁰

Dalším vládcem, kterému bych se chtěla věnovat, je Sinacherib.¹³¹ Jeho otec padl ve válce a nemohl být pohřben pod podlahu královského paláce v Aššuru, což v té době znamenalo velký skandál. Sinacherib tedy musel provést zvláštní rituál. Sinacherib byl velmi známý král hlavně díky dobytí Babylonu.¹³² Také se pokoušel o reformu kultu. Přestavěl Aššurův chrám v Aššuru a postavil stavbu *bít akíti* za aššurskými hradbami. Babylonské vlivy se objevovaly jak na stélách, tak reliéfech. Nejspíše chtěl Sinacherib dosáhnout toho, že z Asýrie udělá nové centrum mezopotamské kultury. Snažil se prokázat Aššurovu nadřazenost nad Mardukem. Tento panovník se v novoasýrském období podílel největším dílem na stavební činnosti v Aššuru. Jak už jsem zmínila, vystavěl nový chrám *akítu*, který leží mimo městské západní hradby. Dále se zabýval rekonstrukcí centrální svatyně a hlavního nádvoří Aššurova chrámu. To byly dva nejdůležitější projekty v Aššuru, kterým se věnoval po zničení Babylonu v roce 689 př. n. l. Též vytvořil novou procesní cestu. Ta spojovala dvě budovy. Zrekonstruoval část Starého paláce včetně bran a případně i chrámu Sína a Šamaše a městských hradeb, stejně jako jeho bran. Krom toho postavil domy alespoň dvěma svým synům, chrám

¹²⁵ Grayson, 1996, str. 239-245.

¹²⁶ Viz příloha č. 13. Tiglatpilešar III.

¹²⁷ Pecha, 1998, str. 122.

¹²⁸ Klíma, 1985, str. 44.

¹²⁹ Pečirková, 2000, str. 74.

¹³⁰ RINAP: Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period, Tiglatpilešar III. 58-60, 76, 28. 3. 2015, <http://oracc.museum.upenn.edu/rinap/corpus/>.

¹³¹ Viz příloha č. 14. Sinacherib a jeho důstojníci.

¹³² Pecha, 1998, str. 146.

nebo svatyni pro boha Zababy a královskou hrobku. Pozůstatky těchto staveb, stejně jako cihly a kamenné bloky, na kterých byly zaznamenány stavební činnosti Sinacheriba¹³³, byly objeveny při výzkumech vedených W. Andraem.¹³⁴

Nyní se zaměřím na jednu z jeho hlavních stavebních činností v Aššurově chrámu.¹³⁵ Sinacherib spolu s Ehursaggalkurkurrou a Ehursaggulou přestavěl centrální svatyni Aššurova chrámu Ešarra a nechal zhotovit nový vstup do hlavních kultovních místností. Vchod do Aššurova chrámu, který byl orientovaný na jih, byl nahrazen vchodem novým, mířícím na východní stranu, a byl pojmenován jako Královská brána „*báb šarrúti*“. Změnil hlavní vchod do Aššuru, přestavěl „*bít šuhúri*“ a ozdobil své brány „*báb harrán šút Enlil*“. Byla to bohatě zdobená brána, která měla čtyři kovové sochy býků. Nechal postavit nové dlážděné nádvoří. Vnitřní a vnější brány byly umístěny v jihovýchodní, severovýchodní a jihozápadní stěně, severozápadní stěna byla součástí stávající struktury chrámu. Vnitřní a vnější brány v jihovýchodní zdi byly brána „*báb néreb Igígí*“ a „*báb burúmé*“, ta na jihozápadní stěně byla „*báb hisib máti*“ a „*báb kamsú Igígí*“. Zdi na severovýchodní stěně se nazývaly „*báb parak šímáte*“ a „*báb eriqqi*“. Do těchto bran byly zavěšeny cedrové dveře. Do jihozápadního rohu nově postaveného nádvoří umístil Sinacherib velkou, bohatě tvarovanou kamennou vodní nádrž a studnu, která byla vykopána v okolí. Také bylo napsáno, že měl na dvoře přenosné, bronzové ohniště.

Druhou jeho hlavní stavební činností ve snaze připodobnit se Babylonu byl *bít akíti* postavený mimo západní zdi města. Podle textu se Novoroční chrám nacházel mimo město a obřady byly prováděny v Aššuru. Původní půdorys byl změněn na novější. Do základů byly uloženy malé kamenné korálky a aromatické látky, jež dostal Sinacherib od krále Karib-ili. Samotný chrám byl obklopen zahradou, ovocnými sady a různými druhy rostlin a stromů, jejichž názvy nejsou známy. V hlavním vchodu do chrámu měl Sinacherib ozdobné bronzové dveře, které byly odlity novou technikou. V souvislosti s výstavbou tohoto chrámu vytvořil a zrekonstruoval Sinacherib obrazy, sochy různých bohů a bohyň, kteří se podíleli na *akítu* festivalu. Nakonec, aby mohl být připojen nový *bít akíti* na zrekonstruovaný Aššurův chrám, byla vytvořena nová kamenná procesní cesta.¹³⁶

¹³³ Viz příloha č. 15. Aššur za Sinacheriba.

¹³⁴ Grayson, Novotný, 2014, str. 18-19.

¹³⁵ Viz příloha č. 16. Plán Aššurova chrámu za Sinacheriba.

¹³⁶ Grayson, Novotný, 2014, str. 20-22.

Kvůli chátrajícimu Aššurovu chrámu Asarhaddon¹³⁷ váhal s přestavbou, bál se jí, a tak se do rekonstrukce chrámu dal až po odpovědi bohů Šamaše a Adada. Popisuje, jak zboural chrám až do základů a do cihel přidal pryskyřici, víno a další ingredience. Rekonstruoval také kapli, vystavěl i věž až do nebe a udělal Ehursaggula - chrám velké hory. Upevnil na cypřišové dveře zlato a instaloval je na svých branách. Dále obnovil svatyni a nechal postavit pódium pro bohy.¹³⁸ Asarhaddon za své vlády rozšířil Asýrii do nesmírného rozměru a dokonce si podrobil i Egypt.¹³⁹

Po jeho vládě se vystřídalo již jen několik králů. Chtěla bych se pozastavit u posledního vládce, za kterého bylo zničeno město Aššur. Tímto vládcem byl syn Aššurbanipala Sín-šarra-iškun. Přesné prameny z posledních dnů asyrské říše nemáme. I tak víme, že Nabopolassar upevnil svou vládu v Babylonii a vypravil se proti Asýrii.

Za vlády velkých panovníků novoasyrského období se opět podařilo dosáhnout velkého rozmachu říše, ale i přesto se tato říše chýlila ke svému pádu a zániku. Pád říše zanechal následky na většině měst, ale hlavně na městě a hlavním náboženském centru Aššuru, který byl dobyt v roce 614 př. n. l. Médy. Tím město upadlo do částečného zániku.¹⁴⁰ Pád celé Asyrské říše, a tím i města Aššuru, byl nejspíše zapříčiněn politickými i ekonomickými problémy v celé Asýrii, kvůli bojům o moc mezi asyrskou vládnoucí elitou a jejími příslušníky. Díky roztržkám mezi příslušníky fungovala špatně vláda a oblast tak nebyla dobře připravena na nájezdy jiných kmenů. Území Asýrie si nárokovali jak Médové, tak i Babyloňané.¹⁴¹ Z babylonské kroniky máme zprávu, která popisuje i předešlý neúspěšný pokus o dobytí Aššuru, a to v roce 615 př. n. l. A o rok déle již následovalo zmíněné úspěšné dobytí města Aššuru. Kronika vypráví: *„Dvanáctého roku v měsíci abu (5. měsíc), když Médové ... proto Ninive ... přispěchal a obsadil město Tarbisu (ležící) v okrsku Ninive ... Táhl podél Tigridu a oblehl Aššur. Zauitočil na město a ... pobořil. Všem obyvatelstvu způsobil zlou porážku. Vydrancoval (je) a zmocnil se kořisti. Král Akkadu se svými vojsky, jenž kráček Médům na pomoc, do bitvy (již) nezasáhl. Město ... Král Akkadu a Umakištar se setkali u města. Uzavřeli mírovou a spojeneckou smlouvu.“*¹⁴²

¹³⁷ Viz příloha č. 17. Asarhaddon.

¹³⁸ RINAP: Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period, Asarhaddon 57-60, 28. 3. 2015, <http://oracc.museum.upenn.edu/rinap/corpus/>.

¹³⁹ Jepsen, 1987, str. 158.

¹⁴⁰ Klíma, 1985, str. 65.

¹⁴¹ Pečírková, 2000, str. 100-101.

¹⁴² Jepsen, 1987, str. 181.

Poté si téměř pět set let města nikdo nevšímal, až do doby než přišli Parthové, kteří se v Aššuru usadili. Parthové nazývali město Assor. Osídlili ho na dalších tři sta let. Parthové postavili na sutinách starého asyrského hlavního města město nové, s helénistickým uspořádáním. Největší stavbou z tohoto období byl velký parthský palác. Další roky se tato oblast, vzhledem k neudržování silnice podél Tigridu, stala nevýznamnou, a tak chátrala do 7. nebo 8. století po Kr.¹⁴³

¹⁴³ Leicková, 2005, str. 218.

5 Život v Aššuru

5. 1 Ulice města Aššuru a obydlí běžných obyvatel

Od 20. století př. n. l. byl v Aššuru používán systém s ulicemi, které byly kvůli stínu diagonálně orientovány ke světovým stranám. V pozdější době byl tento systém změněn, a to na jeden krátký úsek. V tomto úseku byly ulice stavěny do pravého úhlu. Velké ulice byly deset až dvanáct stop široké¹⁴⁴, menší uličky byly poloviční. Ulice byly dlážděné kamennými bloky nebo dlažebními kostkami. K výhodám aššurských ulic patřilo, že byly dobře odvodněné. Za hradbami města byla královská cesta vydlážděná kameny. Tato cesta vedla dlouhé míle.

Typický dům člověka v Aššuru se skládal z jedné nebo dvou velkých místností a několika menších. Dům i podlaha byly zhotoveny z nepálených cihel.¹⁴⁵ Domu z vepřovic nechyběl ani malý dvůr. Při pohledu z ulice na domy byly vidět pouze hliněné cihly. Stěny domů nebyly silnější než jedna cihla a druhé patro se v obyčejných domech téměř nevyskytovalo. Ovšem rodinný život se soustředil přes den hlavně kolem otevřeného dvora a v noci naopak v místnostech.¹⁴⁶

V domech jsme mohli podél zdi najít zvednuté sedadlo, ale s největší pravděpodobností si návštěva posedala na rákosové rohože. Skoro všechen nábytek, který bychom mohli v tehdejších domech najít, byl vyráběn z hlíny. Typická keramika byla zdobena různými vzory a reliéfy, které byly vyráběny pomocí hřebene. Téměř v každém domě bylo k nalezení velké množství pithos na shromažďování pitné vody, dále džbánů, mís a talířků. Pithos byla hliněná nádoba sloužící jako zásobárna vody. Na aššurském dvoře byly studny s vodou. Z hlíny měli lidé také vyrobený jakýsi krb nebo ohniště na uhlí a tam používali jakýsi sporák. Ten si žena ozdobila korálky, které byly namočené v jakémsi roztoku. Zdobení nakonec mělo vzhled skla.¹⁴⁷

5. 2 Potrava

Mezi hlavní nástroje pro aššurské obyvatelstvo týkající se potravin patřil třecí kámen na mletí mouky. Tímto nástrojem, který se nacházel na dvorku v rohu domu, se rozemlávala zrna. Z umleté mouky se vyráběl chléb (převážně z ječmene) a o svátcích

¹⁴⁴ 1 stopa = 30,48 cm, 31. 3. 2015, www.jednotky.cz.

¹⁴⁵ Olmstead, 1968, str. 16.

¹⁴⁶ Olmstead, 1968, str. 555.

¹⁴⁷ Olmstead, 1968, str. 16-17.

se používala dražší pšenice. Z té se vyráběly především koláče. Těsto na chleba a koláče se pokládalo na nádobu a postupně se peklo. Nádoba byla položena na bok a v ní se pak vytvořil oheň - buďto z trní, který byl více horký, nebo pomalejší oheň z uhlí nebo trusu. Lidé, kteří se živili prodejem chleba, přenesli své jakési zahradní vozíky z dvorku hned za zeď domu a prodávali tam ječný chléb.

Obyčejní lidé, na rozdíl od vyšších vrstev, maso moc často neměli. Vlastně téměř vůbec. Hovězí bylo skoro neznámé, protože vůl byl velmi drahý, a tak se nepoužíval k ničemu jinému než k zemědělství. Skopové maso bylo o něco častější, stejně tak maso kozí. Prasata patřila k nečistým a nebezpečným masům, a proto si nižší třída obyvatel našla raději zálibu v mase z hus a kachen. Kohout byl stále ještě málo známý. Maso se upravovalo ve velkém kotlíku, ve kterém se vařilo nebo většinou peklo především pomocí jakéhosi dřívějšího sporáku, samozřejmě za pomoci ohně.

Běžné byly mléčné výrobky vyráběné z kozího mléka. Lahůdky se připravovaly i se sezamem, medem a též z ovocných sirupů, které se používaly místo cukru. Například datle se do Aššuru nejspíš dovážely z Babylonie, kde se na ně specializovali. Kravské mléko bylo znakem luxusu. Ale i kozí, ovčí a velbloudí mléko nebylo dostatečně k sehnání.

Ve městě bylo k dostání pivo z ječmene, jehož recept byl přejat z Babylonu. Obyčejní lidé si stěžovali, že pro ně určené pivo bylo slabé a naředěné. Zato pivo pro bohaté muže bylo prý velmi silné. Mezi další pití patřily destiláty dovezené převážně z jihu, ale u lidí byla v oblibě i pálenka. I víno bylo oblíbené ovšem už i dříve, když lidé zjistili, že alkohol dokáže ovlivnit lidské chování a schopnosti.¹⁴⁸

5.3 Vzhled obyvatel Aššuru

Je zjištěno, jak v Aššuru vypadali lidé patřící do šlechty. Tamější šlechta se velmi podobala šlechtě z měst Elamu a Babylonu. *„Muži měli střední výšku a stavbu těla měli trochu podsaditou. Jejich hlavy a tváře byly dlouhé, někdy dosáhly extrému, jejich tváře byly plné a čela ustupující, oči byly velké a nos měli též velký a lehce zahnutý ačkoliv široký u kořene, jejich krk téměř chyběl, proto měli hlavu položenou téměř rovnou na širokých ramenou. Bylo normální, že muži si holili jak hlavu, tak tváře. Stejně jako*

¹⁴⁸ Olmstead, 1968, str. 555-558.

muži, nejsou ženy štíhlé, ale ne až tak příliš robustní. Obecně platí, že sochy žen mají vyšší čelo než muži. ¹⁴⁹

5.4 Obživa a umění

Místní lidé se živili různě. Od zemědělství přes obchod, pracovali jako služebnictvo v chrámech, provozovali řemesla jak obyčejná, tak i umělecká, jako například kovářství, výrobu keramiky nebo výrobu oblečení pro obyčejné lidi, i mnohem bohatší a zdobenější oblečení pro nejvyšší vrstvu.

Pokud se zaměříme na zemědělství, lidé pěstovali, jak už jsem zmínila v kapitole o klimatických podmínkách, mnoho rostlin podél řeky Tigris. Především proso, ječmen, o něco méně pšenici. Oves a žito nebyly téměř vůbec známy. Vysazovaly se datlové palmy, vinná réva a nejběžnějším stromem byla oliva. Dále se pěstovaly olejnaté rostliny, jako je sezam a len. V tomto místě byl také rozšířen chov dobytka a pastevectví.¹⁵⁰ Někteří obyvatelé prodávali v úzkých uličkách na jakémisi místním trhu chléb, koláče a další, často různorodé zboží. Prodej v ulicích trval po celý den, lépe řečeno do doby než se setmělo.

Jednou z čtvrtí města Aššuru byla čtvrť kovářská, která se nacházela v severozápadní části města. Tuto informaci jsme zjistili z nálezů nápisu, který nesla jeho největší brána. Dalším druhem živobytí bylo cestování a prodávání zboží. Tím se zabývaly především rodiny z vyšších vrstev, které ke svému obchodu používaly koně.

V místních bazarech se také pochopitelně objevovaly zbraně. Příkladem zbrojního umění byl prvotřídně vyrobený slavnostní meč Adada-nárářiho I. Co se týká ostatního zbrojního umění, musíme se soustředit na sochy, kde jsou zbraně zobrazené.

Další skupinou prací byly ruční práce, které využívaly jednoduché nástroje jako vřeteno, tkalcovský stav či pec na keramiku. Tyto práce se prováděly především doma. Práce to byla pravidelná, muži pak takto zhotovené výrobky prodávali buď na trhu, nebo v malých obchodech hned vedle trhu.

Co se týče živobytí, za zmínku stojí určitě ještě tkalcovství. Tkalo se doma na jednoduchém tkalcovském stavu. Vzhledem k dostatku ovcí v okolí Aššuru, byla vlna velmi levná a pro oblečení to tak byl velmi vhodný, i když obyčejný materiál. To všechno přesto že chov ovcí byl v tomto podnebí opravdu složitý. Ovce se musely chránit před silným letním sluncem, a proto to byla velmi těžká a namáhavá práce.

¹⁴⁹ Olmstead, 1968, str. 515-516.

¹⁵⁰ Klíma, 1985, str. 17.

Dříve se lidé z Aššuru oblékali podle sumerské módy, ovšem to se poměrně brzy změnilo. A tak se jednoduché sukne změnilly v sukni dlouhou a tuniku s rukávy. Oproti sumerské módě, kdy lidé na sobě neměli mnoho oblečení a byli někdy zcela nazí, neměl aššurský lid tuto módu rád především kvůli studu. Proto si začali pokrývat skoro celé tělo oblečením. Extrémem byly šaty asyrského panovníka, v nichž byly skryty i nohy. Lidé z vyšších tříd měli své oblečení více propracované. Také si nechávali dovážet prádlo z Egypta. Oblečení z bavlny měli pouze členové svého nejbližšího okolí, kteří dostali šaty vyrobené z bavlníku, který se ručně zpracovával. Příprava oblečení pro palác byl důležitým průmyslem. Jeho výrobou a přepravou se zabývali nejvyšší úředníci města. Mezi hlavní centra tkaní lze zařadit města Kurban a Arbela. Častými objednávkami byla výroba čistě bílých oděvů, které se používaly na mnoho obřadů.

Dalším velmi významným uměním bylo umění valchařské, jež se velmi cenilo. Mezi nejčastější poptávky patřila výroba barvených šatů, a to hlavně ve žluté barvě, která připomínala slunce. K výrobě reprezentačních sandálů se dovážela z regionu Mitanni dub a škumpa, která se používala k opalování.

Dalším druhem živobytí bylo hrnčírské umění. I v průměrném domě bychom dříve našli nástroj, který byl při výrobě keramiky nejdůležitějším, to jest hrnčírský kruh. Nástroj pocházel nejspíše z Babylonie. Keramické nádoby byly vyráběny z přírodního jílu v přirozené barvě. Pokud se nádoby používaly v interiéru, byly přetřeny vrstvou uhlí, tedy černou živicí, čímž se vytvořil na nádobě jakýsi povlak. Když se obrátily, sloužily jako pec nebo vařič na zemi. Tyto nádoby mohly být naplněny ale i vínem, takže sloužily k více účelům. Při nálezech v dřívějších vrstvách byly objeveny broušené vázy, které měly geometrické vzory a to v barvách na černé váze, vzory bílé či tmavě fialové. Byly objevené barevné geometrické vzory vyobrazené na černých vázách, přičemž nejpoužívanějšími barvami byla bílá a fialová. Geometrické vzory byly různé, jedná se například o černé tulipány na bílém základě, kužely či spirály. Keramika se zde nevyvinula tolik jako například v Řecku. A taktéž měla konkurenci ve skle, které se dováželo z Egypta.

Dalším z povolání byl architekt. Bohužel dodnes nevíme nic o architektech, kteří se zasloužili o vzhled města Aššur. Částečně se inspirovali základy architektury v Babylonii. Nicméně asyrská architektura byla známější než babylonská. O stavbách víme z nalezených účtů týkajících se staveb paláců, silnic a chrámů. V asyrské architektuře se používaly nepálené cihly. Ty se pokládaly, ještě když byly měkké, a spojovaly se dohromady blátem. Kvůli nedostatku dřeva v okolí byly vypálené cihly

velmi vzácné, a proto se upřednostňovalo použití právě cihel nepálených. Aššur ve stavebnictví příliš nepoužíval kámen kvůli okolí, které nebylo jeho těžbě přizpůsobené. Pokud už se použil, byl dovezen buďto z Egypta, Sýrie nebo Malé Asie.

S dalším druhem umění to bylo složitější. Sochařství se různě vyvíjelo. Nejčastější objevené sochy v Aššuru byly sumerského původu. Sochy se určité období nevyráběly, toto umění se ale opět začalo rozvíjet s panovníkem Tigletpilesarem I., příkladem může být právě jeho obelisk. Můžeme najít i reliéfy z doby Ašurnasirpala a jeho nástupce Salmanassara III. Nejlépe vytvořená díla byla za Ašurbanipala. Reliéfy byly také barveny, ale pouze oči, vlasy a sandály. Za vlády Sargona se používaly barvy v odstínech červené, žluté a modré.

V Aššuru bylo mnoho různých řemesel a umění. Za zmínku stojí jedno velmi rozvinuté umění, a to práce s kovem. Ašurnasirpal nechal tepat bronzové fragmenty na dveře paláce. Bohužel se toho do dnešních dob mnoho nedochovalo. To platí i pro drahé kovy. Vyšší třída se nechávala pohřbít se svými přívěsky, náramky, prsteny, náhrdelníky a náušnicemi z drahých kovů, některé byly objeveny při vykopávkách. Často používanými drahými kameny byly ve špercích granáty, jantar a acháty.¹⁵¹

5. 5 Náboženství a bůh Aššur

Asyrské náboženství bylo spíše polyteistické a většina božstev byla převzata z vedlejších států.¹⁵² Na druhou stranu se několikrát objevila myšlenka, že se náboženství odkazovalo také k monoteismu nebo alespoň více či méně k monoteismu směřovalo.¹⁵³ Zřejmě jediným původním božstvem byl Aššur. Ve městě Aššur byl za nejvýznamnější a nejvyšší božstvo považován státní bůh Aššur. O původ boha Aššura se dodnes vede celá řada diskuzí. Dodnes se badatelé neshodnou ani na přesném určení původu místního boha, ani na symbolu okřídleného disku. Někteří badatelé tento symbol spojují právě s bohem Aššurem, jiní zas naopak toto tvrzení zamítají. Výše zmíněný symbol se objevuje na novoasyrských reliéfech.¹⁵⁴ Ohledně původu boha Aššura se spřádá hned několik teorií. V první teorii byl Aššur spojován se slunečním božstvem, druhá jej spojuje s churritským horským božstvem Ebih, třetí teorie byla v souvislosti s churritským nebo západosemitským božstvem počasí, a poslední čtvrtá teorie vyobrazuje Aššura jako zbožštělého legendárního hrdinu. Na čem se ale většina

¹⁵¹ Olmstead, 1968, str. 559-571.

¹⁵² Jastrow, 1898, str. 189.

¹⁵³ Šašková, 2014, (přednáška Asýrie).

¹⁵⁴ Menzel, 1981, str. 23-24.

badatelů shoduje, je právě to, že bůh Aššur byl v nejstarších obdobích ochranným božstvem města Aššuru a místních obyvatel.¹⁵⁵

Význam boha Aššura rostl spolu s významem růstu města Aššur, kdy dorostl do významného státu Asýrie.¹⁵⁶ Dalším sporem vědců byl význam slova Aššur. Šlo o to, zda se jedná původně o božstvo nebo o město. „*Zápis jména Aššur byl navíc již před nástupem staroasyrského období poměrně variabilní a od 3. do 1. tisíciletí př. n. l. je doloženo jeho jedenáct různých forem, z nichž některé jsou charakteristické pouze pro určité období nebo vládu konkrétního panovníka, ale jiné byly používány během celých dějin Asýrie. Občas se dokonce v jednom královském nápisu objevilo několik různých variant psaní Aššurova jména.*“¹⁵⁷

Nápis Aššur byl objeven jak v nejstarších obdobích, tak také v staroakkadských administrativních záznamech z Gasuru, dále v době III. dynastie z Uru. Do období III. dynastie z Uru máme doložen název pro Aššur pouze jako označení města. Zato od vlády III. dynastie z Uru se již objevuje název s determinativem pro boha. Když se zaměříme na charakteristiku královských nápisů o asyrském nejvyšším božstvu, jsou velmi formální a strohé. Můžeme se z nich dozvědět především to, že Aššur je velkým a vznešeným bohem, že je králem všech velkých bohů, který vede zbraně asyrských králů k vítězstvím. Podrobnější texty po sobě zanechala dynastie Sargonovců. Jde-li o název Aššur, dodnes existuje opět řada teorií, zda dalo město název božstvu nebo naopak. Nejčastějším způsobem zápisu slova Aššur byl *aš-šur*, dále bůh Aššur jako ^d*aš-šur*, dalším zápisem bylo také město *aš-šur^{ki}* nebo ^{uru}*aš-šur* a jako poslední označení byla země Aššur - ^{kur}*aš-šur*. Stejný význam měl v nejstarších nápisech výraz Aššur, a to jak pro božstvo, tak pro město či zemi.¹⁵⁸

Bůh Aššur byl ve vztahu ke světu označován jako „*stvořitel, pán všeho, pán nebes a země a ten, jenž udržuje řád. Ostatní bohové byli Aššurovi podřízeni, a proto je nazýván nejpřednějším, pánem bohů, knížetem bohů či králem bohů. Mezi charakteristickými vlastnostmi boha Aššura v osobních jménech figuruje všemohoucnost, síla, moc a velikost, které spolu s jeho září vzbuzovaly především v řadách protivníků Asýrie panickou hrůzu. Na druhou stranu je však Aššur prezentován také jako bůh dobrý, spravedlivý a milosrdný, jenž je pánem svého lidu a své země miluje. Je rovněž nazýván pastýřem, pěstitelem či dokonce srdcem, jež udržuje při životě a uchovává duši. Člověk*

¹⁵⁵ Šašková, 2014, (přednáška Asýrie).

¹⁵⁶ Olmstead 1968, str. 613.

¹⁵⁷ Šašková, 2014, str. 6.

¹⁵⁸ Šašková, 2014, (přednáška Asýrie).

*se o něho může opřít a důvěřovat mu, neboť je pevný jako skála, chrání, pomáhá a zachraňuje.*¹⁵⁹

Hlavním sídelním městem pro státní božstvo Aššura bylo právě stejně tak nazvané město Aššur, které bylo jeho hlavním kultovním centrem. Avšak lidé měli v každém městě další božstvo, jakéhosi vlastního božského ochránce, kterého uctívali a uznávali, nosili mu dary do jeho chrámu. Tento ochránce měl obyvatelům zajistit blahobyt a především bezpečí.

V čele božstev byl samozřejmě nejvyšší státní bůh Aššur. Lidé tomuto božstvu proto uspořádávali mnoho různých svátků. Další rozpor mezi badateli se týká uctívání božstva u místních lidí. Kvůli nedostatku pramenů se badatelé stále nemohou shodnout. Někteří našli pramen, který vykazuje vztah tehdejšího člověka k božstvu. Další autoři našli různé druhy textů, například: osobní dopisy, dopisy bohům, magické texty na pečeti nebo v kajících žalmech.

I přesto se badatelům podařilo shodnout se v některých věcech. Především že běžný obyvatel věřil ve svého osobního boha, kterého uctíval. A to tak že člověk měl ve svém domě kapli, o kterou se obyvatelé domu starali. Lidé mohli zřejmě uctívat svého boha i v chrámu. Ke svému osobnímu bohu se člověk modlil, buďto o něco žádal, nebo si bohu stěžoval či bohu děkoval. Modlitby se dělily do několika kategorií a byly pronášeny při různých příležitostech.¹⁶⁰ *„Dokonce i dnes se hrstka zbývajících nestoriánských křesťanů, žijících v severní Sýrii a severním Iráku i jinde v emigraci, nazývá „Asyřany“ a jejich oficiálním znakem je bůh uvnitř slunečního kotouče. Věří, že je to Aššur, nikoli však jako božstvo, nýbrž jako strážce asyrské identity, kterou přijali.*¹⁶¹

5. 6 Aššurův chrám

Chtěla bych se věnovat významné stavbě, a to Aššurově chrámu, který úzce souvisí s náboženstvím a bohem Aššurem. Tento chrám patřil mezi nejvýznamnější kultovní centra říše a byl sídelním místem asyrského státního, nejvyššího božstva Aššura po celou dobu trvání asyrského státu. Díky důležitosti tohoto chrámu můžeme najít mnoho nápisů z různých období, které se jím zabývají. Texty byly nalezeny na cihlách, v královských análech, také panovníci často vkládali své monumentální nápisy do základů staveb. Z nápisů víme, že se Aššurův chrám často představoval, rozšiřoval,

¹⁵⁹ Šašková, 2014, str. 11-13.

¹⁶⁰ Šašková, 2014, str. 105-106.

¹⁶¹ Leicková, 2005, str. 238.

opravoval, upravoval nebo tam probíhala stavba nového nádvoří s novými svatyněmi. Tato častá stavební činnost v oblasti chrámu nastala díky velkému množství panovníků, kteří během několika tisíciletí panovali v Aššuru.¹⁶² Stavebním nápisům ohledně tohoto chrámu a různých panovníků jsem se již věnovala v předchozí kapitole o dějinách města Aššuru. Nyní se zaměřím na měnící se názvy chrámu, jeho historii, chrámový personál a funkce chrámu.

Název Aššurova chrámu se změnil několikrát. Nejčastěji dochovaným názvem byl *bít Aššur* (Aššurův dům). Dalším názvem, který dal pro chrám panovník Erišuma I. byl Chrám - divoký býk (*Bítum rimum*), panovník Šamší-Adad I. rozšířil název na Chrám - divoký býk zemí (*Eamkurkurra – bít rím mátátim*). Za panovníka Adad-nárářiho I. se používalo označení Ehursagkurkurra a další panovník opět rozšířil název na Ehursaggalkurkurra. Také se objevuje honosný název Ešarra. Ten označuje celý chrámový komplex.¹⁶³

Jeden z nápisů pozdějšího panovníka Salmanassara I. ukazuje panovníka Ušpiu jako prvního stavitele Aššurova chrámu.¹⁶⁴ Ale i přesto prvním, kdo zmiňuje Aššurovu svatyni v textu, je král Šalim-achum. V nápise se uvádí, že sám bůh poprosil Šalim-achuma o postavení chrámu.¹⁶⁵ Stejně tak dalším, kdo se označuje za stavitele chrámu pro boha Aššura, je Šalim-achumův vnuk Erišum I. Ten ve většině svých nápisů zmiňuje, že on postavil chrám pro boha Aššura.¹⁶⁶

Dalším panovníkem, který se hodně věnoval stavební činnosti na Aššurově chrámu byl Šamší-Adad I. Aššurův chrám byl jeho hlavním dílem. Tento panovník možná postavil také zikkurat, spojený s tímto chrámem.¹⁶⁷

Jeden z největších a nejvýznamnějších panovníků, který stavěl v Aššurově chrámu, byl Salmanassar I. Ten předělával chrám hlavně kvůli požáru, který jej zachvátil. Salmanassar I. odstranil ruiny a položil základy chrámu z vápence a sádrovce. Rozšířil chrám, také se věnoval Aššurově celle, kterou spojil s vedlejšími místnostmi. I on se označuje za stavitele Ekuru, svatyně bohů a sídla boha Nunnamnira.¹⁶⁸ Salmanassarovi mnozí nástupci už jen předělávali a opravovali části chrámu, které časem zchátraly.

¹⁶² Šašková, 2014, str. 39-40.

¹⁶³ Šašková, 2014, str. 48-49.

¹⁶⁴ Pečirková, 2000, str. 17.

¹⁶⁵ Grayson, 1987, str. 14.

¹⁶⁶ Grayson, 1987, str. 28.

¹⁶⁷ Leick, 2005, str. 226-227.

¹⁶⁸ Šašková, 2014, str. 44.

Sinacherib úplně změnil orientaci chrámu a po jeho vládě zůstal již chrámový komplex stejný až do pádu asyrské říše. Podrobnější popis jeho stavebních činností zmiňují v kapitole dějin města Aššuru. Po jeho vládě popisuje jeho syn Asarhaddon, že zrekonstruoval Aššurův chrám, především se věnoval bohaté a drahé výzdobě interiéru, hlavně vybavil Aššurovu svatyni. Už jen Aššurbanipal zmiňuje stavební úpravy na Aššurově chrámě, kdy ozdobil stěny zlatem a stříbrem a vztyčil Bránu hojnosti země.¹⁶⁹

Aššurův chrám byl v první řadě náboženským střediskem a centrem uctívání jeho hlavního obyvatele, božstva. Veškeré náboženské dění se odehrávalo v Aššurově chrámu. Během staletí se spolu se stavbou měnily části chrámů a uspořádání svatyně. Podrobnější texty popisující tyto změny bohužel nemáme.¹⁷⁰ Důležitou součástí chrámu byly sochy, o které se pečovalo. Sochy božstev byly různě oblékány, mazány olejem a bylo jim podáváno nápojů i pokrmů a to vše proto, aby bylo božstvo sídlící v chrámu spokojeno. Sochám o svátcích obětovali určitá zvířata a konaly se různé rituály. K rituálům byli zapotřebí určití kněží, zaříkávači, zaklínači, věštcí, zpěváci, naříkači a další osoby.¹⁷¹ Náboženstvím a bohem Aššurem jsem se zabývala v předchozí kapitole, kde se zmiňují i o funkci panovníka, který zastával funkci velekněze boha Aššura.

Chrám byl také ekonomickou jednotkou. Vlastnil sady, pole a stáda dobytka.¹⁷² To vše jim mohl darovat panovník nebo bohatí soukromníci. Díky majetku potřeboval chrám i administrativní pracovníky, kteří se starali o jeho zásobování a rozdělení přidělu zaměstnancům chrámu. Složení personálu v podstatě téměř kopírovalo sestavu zaměstnanců v paláci.¹⁷³

Chrám zaměstnával mnoho lidí, o jejich skutečných funkcích v ekonomickém, administrativním a náboženském životě je známo velmi málo.¹⁷⁴ V chrámu se personál dělil na chrámový a hospodářský. Mezi chrámový personál se řadilo kněžstvo, to se ještě dělilo na *šangú* a ostatní kněžstvo. Hospodářští zaměstnanci se rozdělovali na kuchaře, cukráře, sládky, další skupinku tvořil obslužný personál a nakonec administrativní. V chrámu například pracovali kuchaři, dveřníci, majordomové, číšníci, heroldi, vozatajové, lodníci, správcové různých skladišť a lidé, kteří se starali o svatyně.¹⁷⁵

¹⁶⁹ Šašková, 2014, str. 44-47.

¹⁷⁰ Šašková, 2014, str. 178.

¹⁷¹ Šašková, 2014, str. 64.

¹⁷² Šašková, 2014, str. 64.

¹⁷³ Šašková, 2014, str. 179.

¹⁷⁴ Pečirková, 2000, str. 124.

¹⁷⁵ Šašková, 2014, str. 64.

6 Dnešní město Aššur

V městě Aššur se ještě donedávna prováděly vykopávky a patřilo také k poměrně navštěvovaným místům v Iráku. Vzhledem k současné situaci ohledně rostoucí moci Islámského státu na tomto území tomu tak již není. Aššur byl hlavní město s důležitým náboženským centrem v Asýrii. Při dřívější návštěvě Aššuru¹⁷⁶ jsme mohli vidět vykopávky, také zikkurat na pahorku hned vedle řeky Tigris. Zikkurat díky po staletí působícímu větru a dešti ztratil bohužel svůj původní vzhled. Vědci věří, že zikkurat také sloužil k úkrytu lidí, když se rozvodnila a stoupla hladina vody v řece Tigris.

Nedávno Aššur čelil velmi vážnému nebezpečí. Kvůli novému přehradovému projektu hrozilo, že bude tato oblast zatopena. Hlavní hnací silou projektu je mezinárodní konflikt právě kvůli zdrojům pitné vody. V nedávných letech byly na řece postaveny přehrady a výsledkem je, že o něco níže položený Irák čelí vážným nedostatkům vody. Saddám Husajn plánoval postavit přehradu pod městem Aššur. Kdyby tento plán uskutečnil, celé starobylé město by bylo díky přehradě potopeno pod vodou místní řeky. Naštěstí pro Aššur byl projekt pozastaven kvůli pádu Husajnovy vlády. V roce 2003 bylo město Aššur přidáno na seznam ohroženého světového dědictví UNESCO, ale kvůli nedostatku vody v Iráku zůstávají problémy stále nevyřešené. Proto je možné, že by projekt mohl být v budoucnu opět zvážen.¹⁷⁷

¹⁷⁶ Viz příloha č. 18. Ukázka fotografií Aššuru.

¹⁷⁷ Ashur (Qal'at Sherqat), dne 25. 2. 2015, <http://whc.unesco.org/en/list/1130/video>.

7 Závěr

Tato práce byla založena na shromáždění veškerých dostupných informací o městě Aššur. Dosáhnout tohoto cíle nebylo snadné, neboť českých zdrojů se mnoho nevyskytuje. Naštěstí vše vynahradila cizojazyčná díla, a tak mohl být sepsán základní souhrn poznatků o městě Aššur. Vzniklo tak přehledné, obsáhlé a sjednocené zachycení tématu.

Bližší informace se týkaly dějin města Aššuru, stavební činnosti panovníků a života v Aššuru. Historie města sahala již do 3. tisíciletí př. n. l. a spojuje se s III. dynastií z Uru. Aššur používalo stejný název jen s různými determinativy, a to jak pro město, zemi, tak i božstvo. Význam Aššuru se datuje již od staroasyrského období. Tehdy se vyznačovalo významným obchodem, který dosáhl mezinárodního významu.

Díky rozšiřování území panovníků a jejich vládě se časem město Aššur proměnilo na celou říši a to na centralizovaný stát. Dále se stalo náboženským hlavním centrem celé Asýrie, které bylo spojováno s místním bohem Aššurem. Bylo spojováno s korunovací králů a pohřby panovníků, kteří se nechávali pohřbívat právě vždy v Aššuru.¹⁷⁸ Pokud panovník nebyl pohřben pod palác v Aššuru, byl to skandál a jeho syn musel podstoupit rituál.

Někteří panovníci chrámy nebo své paláce pouze předělávali či rekonstruovali a jiní zase stavěli své nové paláce. Postupem času někteří králové již nevládli pouze z Aššuru, ale z jiných měst. V městě Aššuru byly také nalezeny nápisy jak stavební popisující stavby, tak i texty popisující války nebo i obchodní dokumenty, které byly nalezeny v soukromých archivech významných aššurských rodin.

Nálezy budov v Aššuru poskytují vynikající záznam stavebního vývoje od sumerského a akkadského období až do asyrské říše i krátkého oživení města v Parthském období. Předtím roku 615 př. n. l. se Babyloňané pokusili město dobýt, ale jejich pokus byl neúspěšný. V roce 614 př. n. l. se Médům již město Aššur podařilo vypálit.

Průzkumy v Aššuru se zabývali nejdříve Britové, ti ale dospěli k závěru, že město není nijak moc významné. Proto se začali Němci zajímat o tuto lokalitu a započali s odkrýváním města. Hlavním archeologem odpovídající za naleziště byl Ernest Walter Andrae. Ten publikoval několik knih zabývajících se Aššurem.

¹⁷⁸ Pecha, 1998, str. 146.

Myslím si, že historie města Aššur je natolik bohatá a pestrá, že si naši pozornost plně zaslouží. I v 21. století se archeologové zajímají o toto město a dodnes se objevují nové nálezy či poznatky. Archeologové odkryli či odkrývají nejrůznější nálezy, například monumentální stavby, hliněné či kamenné tabule, sošky a reliéfy a mnoho dalších předmětů, které tu existují již několik tisíc let a které zmizely pod nánosy písku. Díky práci archeologů se nám připomíná, že existovalo vyspělé a úspěšné město, které se rozrostlo na říši. Oboje zanikalo dlouhá staletí, kdy na město působil vítr a déšť a ztrácelo také na svém významu. Díky vypálení bylo postupem času téměř úplně zničeno. Jeho důležitost znovu objevili archeologové v průběhu 19. století, kdy sepsali mnoho zajímavých poznatků o tomto městě. Díky nim se vyskytuje množství knih o městě Aššuru, ale hlavně o Asýrii. Aššur byl zapsán v roce 2003 na již zmíněný seznam UNESCO. Bohužel kvůli nynější situaci v Iráku, týkající se Islámského státu, nikdo neví, jak archeologické naleziště dopadne a jaká bude jeho budoucnost.

8 Seznam použité literatury a pramenů:

- ANDRAE, W.: *Das Wiedererstandene Assur*. J. C. Hinrichs verlag/ Leipzig, Leipzig 1938.
- GRAYSON, K., A.: *Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC I (1114-859 BC)*. University of Toronto Press, London 1991.
- GRAYSON, K., A.: *Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC II (858-745 BC)*. University of Toronto Press, London 1996.
- GRAYSON, K., A.: *Assyrian Rulers of the Third and Second Millennium BC (TO 1115 BC)*. University of Toronto Press, London, 1987.
- GRAYSON, K., A., NOVOTNÝ J.: *The Royal Inscriptions of Sennacherib, King of Assyria (704-681 BC), Part 2*. Winona Lake, Indiana, Eisenbrauns 2014.
- JASTROW, M.: *Religion of Babylonia and Assyria*. The Athenaeum Press, Boston 1898.
- JEPSEN, A.: *Královská tažení ve starém Orientu*. Vyšehrad, Praha 1987.
- KLÍMA, J.: *Zákony Asýrie a Chaldeje*. Academia, Praha 1985.
- LEICKOVÁ, G.: *Mezopotámie – Počátky měst*. BB art, Praha 2005.
- MENZEL, B.: *Assyrische Tempel, Band 1*. [Studia Pohl: Series Maior 10/1]. Biblical Institute Press, Roma 1981.
- NOVÁKOVÁ N., PECHA L., RAHMAN F.: *Dějiny Mezopotámie*. Karolinum, Praha 1998.
- OLMSTEAD, A. T.: *History of Assyria*. The University of Chicago Press, Chicago 1968.
- PEČÍRKOVÁ, J.: *Asýrie – Od městského státu k říši*. Academia, Praha 2000.
- PROSECKÝ a kol.: *Encyklopedie starověkého Předního východu*. Praha: Libri, Praha 1999.
- RIZZA, A.: *Asyřané a Babyloňané – Poklady starobyklých civilizací*. Universium, 2008.
- SOUČKOVÁ, J.: *Starověký Přední východ*. Mladá Fronta, Praha 1979.
- ŠAŠKOVÁ, K.: *Duchovní svět staré Asýrie a jeho paralely a odlišnosti ve Starém zákoně*. Západočeská univerzita v Plzni, Plzeň 2014.
- VAN DE MIEROOP, M.: *Dějiny starověkého Blízkého východu okolo 3000 – 323 př. Kr.* Academia, Praha 2010.

Použité přednášky:

ŠAŠKOVÁ, K.: *Asýrie*. [přednáška], Plzeň: Katedra blízkovýchodních studií FF ZČU, zimní semestr 2014.

Internetové zdroje:

„Ashur (Qal’at Sharqat)“, UNESCO [online]. © UNESCO World Heritage Centre 1992-2015. [cit. 2015-4-3], dostupné z <http://whc.unesco.org/en/list/1130/>.

Andrae, Ernst Walter, UNIVERSITY OF OXFORD [online]. Cdliwiki Educational pages of the CUNEIFORM DIGITAL LIBRARY INITIATIVE [cit. 2015-4-3], dostupné z http://cdli.ox.ac.uk/wiki/doku.php?id=andrae_ernst_walter#festschrift.

Fales, M., F.: Walter Andrae [online]. Maison René-Ginouvés Archéologie et Ethnologie. [cit. 2015-4-3], dostupné z <http://www.mae.u-paris10.fr/arscan/Conferences-2010-2012.html>.

Gelbart, J.: Ashur (Qal’at Sharqat) [online]. © UNESCO World Heritage Centre 1992-2015. [cit. 2015-4-23], dostupné z http://whc.unesco.org/pg.cfm?cid=31&l=en&id_site=1130&gallery=1&&index=1.

Hunt, A., A.: Hozmuzd Rassam (1826-1910) [online]. Your paintings: Uncovering the nation's art collection. BBC. ©2015 [cit. 2015-4-3], dostupné z <http://www.bbc.co.uk/arts/yourpaintings/paintings/hormuzd-rassam-18261910-191624>.

Jessen, R.: Robert Koldewey [online]. Scala Archives. [cit. 2015-4-3], dostupné z http://www.scalararchives.com/web/dettaglio_immagine.asp?idImmagine=B011214&posizione=26&numImmagini=136&SC_Luogo=Vorderasiatisches+Museum%2C+Staatliche+Museen+zu+Berlin&prmset=on&SC_PROV=RA&SC_Lang=ita&Sort=9&luce=.

Lendering, J.: Salmanassar III. [online]. Livius. org: Articles on ancient history, Livius. org. ©1995-2015 [cit. 2015-4-3], dostupné z <http://www.livius.org/pictures/iraq/assur/salmaneser-iii/>.

Lendering, J.: Aššurnasirpal II. [online]. Livius. org: Articles on ancient history, Livius. org. ©1995-2015 [cit. 2015-4-3], dostupné z http://www.livius.org/tt-tz/tyre/tyre_t04.html.

Phillips, T.: Claudius James Rich (1786/1787–1821) [online]. Your Paintings: Uncovering the nation's art collection. BBC. ©2015 [cit. 2015-4-3], dostupné z <http://www.bbc.co.uk/arts/yourpaintings/paintings/claudius-james-rich-178617871821-191638>.

RINAP: Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period, Tiglatpileсар III 58-60, 76 [online]. [cit. 2015-3-28], dostupné z <http://oracc.museum.upenn.edu/rinap/corpus/>.

RINAP: Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period, Asarhaddon 57-60, [online]. [cit. 2015-3-28], dostupné z <http://oracc.museum.upenn.edu/rinap/corpus/>.

The Pedestal of Tukulti-Ninurta I., UNIVERSITY OF OXFORD [online]. Cdliwiki Educational pages of the CUNEIFORM DIGITAL LIBRARY INITIATIVE [cit. 2015-4-14], dostupné z http://cdli.ox.ac.uk/wiki/doku.php?id=pedestal_tukulti_ninurta.

Vigor, Ch.: Austen Henry Layard [online]. Your paintings: Uncovering the nation's art collection. BBC. ©2015, [cit. 2015-4-3], dostupné z <http://www.bbc.co.uk/arts/yourpaintings/paintings/sir-austen-henry-layard-18171894-191673>.

Woolnoth, T.: Robert Ker Porter [online]. Nation Portrait Gallery. [cit. 2015-4-3], dostupné z <http://www.npgprints.com/image/27668/thomas-woolnoth-george-henry-harlow-sir-robert-ker-porter>.

9 Resumé

The main objective of this work was to find out more detailed information about the city of Ashur, mainly about the history and construction activities in the city, but also about life in Ashur either on the streets of the city, the subsistence of local people and about the relationship of people to the god Ashur. In this work I am closer to life in the Ashur, rulers construction activity, the discovery and identification of Ashur.

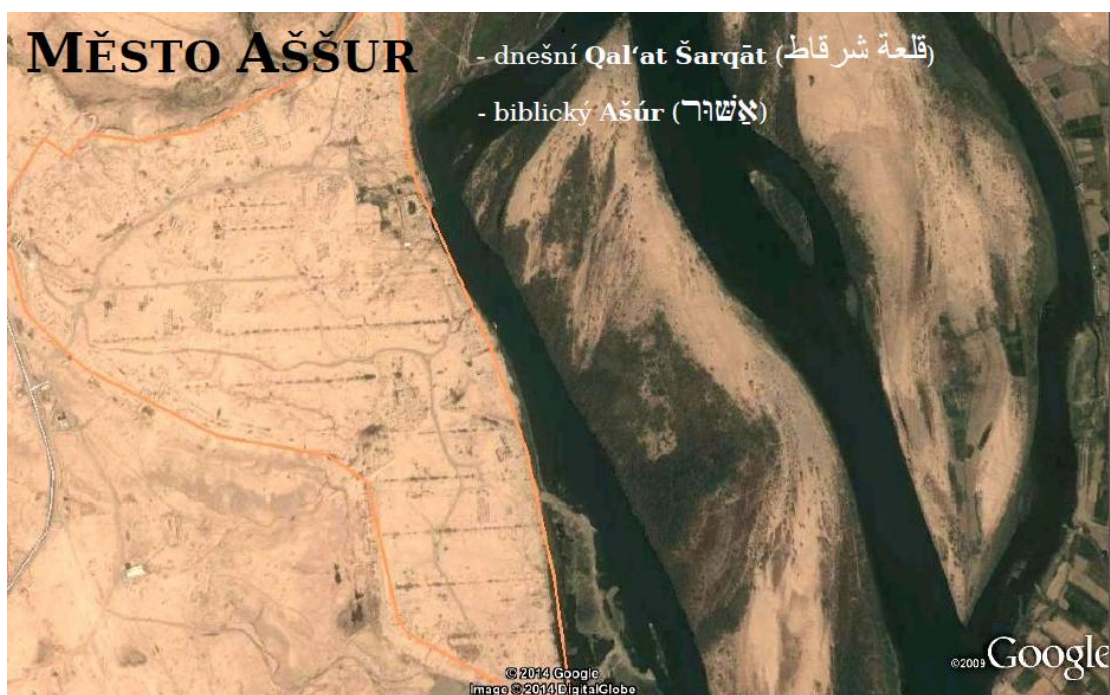
In my work is the first mention about location of the city of Ashur then who discovered the city as the first, what kind of archaeologists where most interested about the city and who uncovered it. In the main part of my work, I focus on the history of Ashur, but also a little bit of Assyria, because the history of the city and country together is very closely related. I focus mainly on the construction happening in the city of Ashur. Partly to the monarchs and Old Assyrian trade. My further focus is on building texts of rulers of Ashur and related structures such as the Ashur Temple, the Temple of God, and Adad Anu, the Temple of the goddess Ishtar, the Temple of Enlil, the Ziggurat, the Old palace, the New Palace, various terraces, wells and gateways. Some of these the remains of their buildings can be found in the town of Ashur as well now. Some rulers only remodeled or reconstructed temples or palaces and others built their new palace. Over time, the kings already didn't rule only from Ashur but also from other cities. In the town of Ashur were also found building plans, describing the construction as well as the texts describing the war or even business documents, which were found in the private archives of major Ashur families. In the next chapter I'm interested in life in Ashur, mainly about the god Ashur and the relationship of people to the religion. In another part of this chapter, I focus on how the city streets, the houses seemed normal Ashur capital, what the people in the house were, what they ate and the people living in the Ashur. People lived as agriculture and crafts as well as artistic crafts, or work in the service of the city or the temples. I also mention how people looked, but rather a higher layer in the Ashur. In another part is the Ashur Temple, where I focus on the history of the reconstruction of the temple, remodeling and the running of the temple.

In the final chapter I mention today's city of Ashur. In 2003, it was inscribed on the list of endangered world heritage sites. However, due to the current difficult situation in

Iraq regarding the Islamic State is no longer the city so much popular as before, and we don't know how the town would turn out in the future.

10 Přílohy

Příloha č. 1

Mapa Aššuru¹⁷⁹

Příloha č. 2

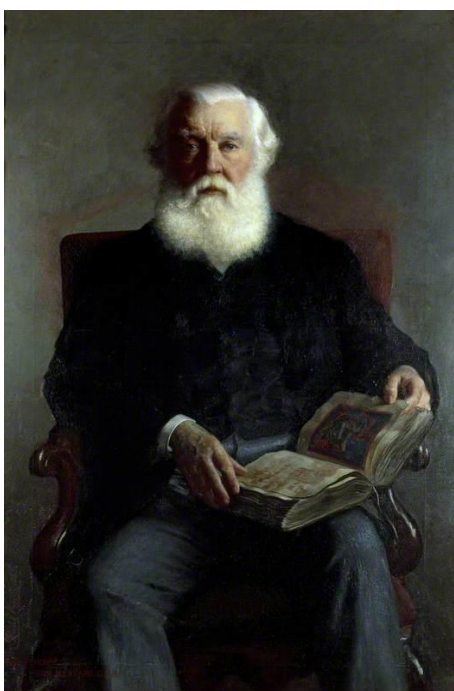
Robert Kerr Porter¹⁸⁰

¹⁷⁹ Šašková, 2014, (přednáška Asýrie).

Příloha č. 3

Claudius James Rich¹⁸¹

Příloha č. 4

Austen Henry Layard¹⁸²

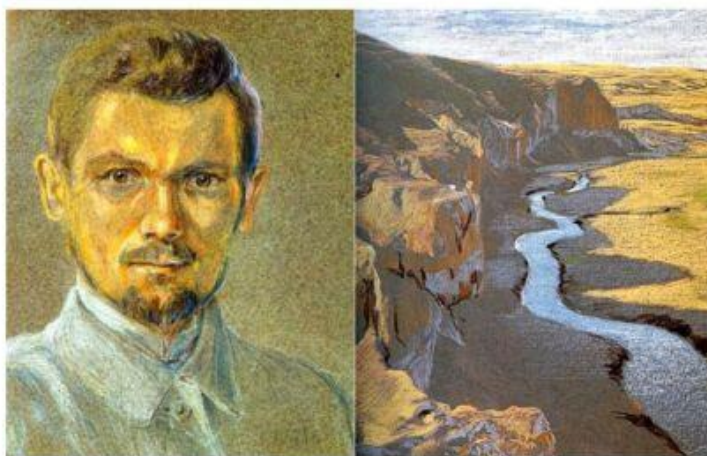
¹⁸⁰ Woolnoth, T.: Robert Ker Porter [online]. Nation Portrait Gallery, [cit. 2015-4-3], dostupné z <http://www.npgprints.com/image/27668/thomas-woolnoth-george-henry-harlow-sir-robert-ker-porter>.

¹⁸¹ Phillips, T.: Claudius James Rich (1786/1787–1821) [online]. Your Paintings: Uncovering the nation's art collection. BBC. ©2015 [cit. 2015-4-3], dostupné z <http://www.bbc.co.uk/arts/yourpaintings/paintings/clauidus-james-rich-178617871821-191638>.

Příloha č. 5

Hormuzd Rassam¹⁸³

Příloha č. 6

Walter Andrae a Aššur¹⁸⁴

¹⁸² Vigor, Ch.: Austen Henry Layard [online]. Your paintings: Uncovering the nation's art collection. BBC. ©2015, [cit. 2015-4-3], dostupné z <http://www.bbc.co.uk/arts/yourpaintings/paintings/sir-austen-henry-layard-18171894-191673>.

¹⁸³ Hunt, A., A.: Hormuzd Rassam (1826-1910) [online]. Your paintings: Uncovering the nation's art collection. BBC. ©2015, [cit. 2015-4-3], dostupné z <http://www.bbc.co.uk/arts/yourpaintings/paintings/hormuzd-rassam-18261910-191624>.

Příloha č. 7

Robert Koldewey¹⁸⁵

Příloha č. 8

Mapa Asýrie¹⁸⁶

¹⁸⁴ Fales, M., F.: Walter Andrae [online]. Maison René-Ginouvés Archéologie et Ethnologie, [cit. 2015-4-3], dostupné z <http://www.mae.u-paris10.fr/arscan/Conferences-2010-2012.html>.

¹⁸⁵ Jessen, R.: Robert Koldewey [online]. Scala Archives, [cit. 2015-4-3], dostupné z [http://www.scalararchives.com/web/dettaglio_immagine.asp?idImmagine=B011214&posizione=26&numImmagini=136&SC_Luogo=Vorderasiatisches+Museum%2C+Staatliche+Museen+zu+Berlin&prmset=on&SC_PROV=RA&SC_Lang=ita&Sort=9&luce=.](http://www.scalararchives.com/web/dettaglio_immagine.asp?idImmagine=B011214&posizione=26&numImmagini=136&SC_Luogo=Vorderasiatisches+Museum%2C+Staatliche+Museen+zu+Berlin&prmset=on&SC_PROV=RA&SC_Lang=ita&Sort=9&luce=)

¹⁸⁶ Pečírková, 2000, str. 3.

Příloha č. 9

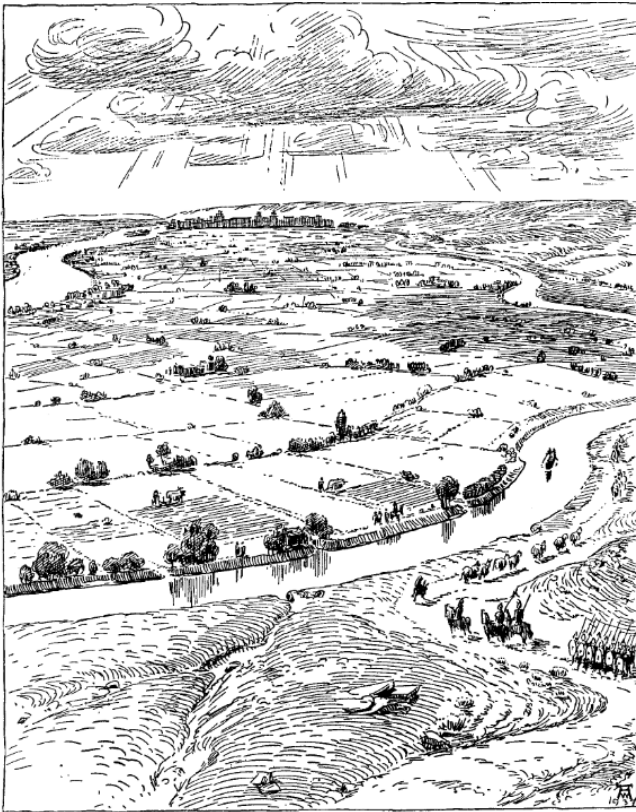

Abb. 1. Die Assur-Aue von Norden

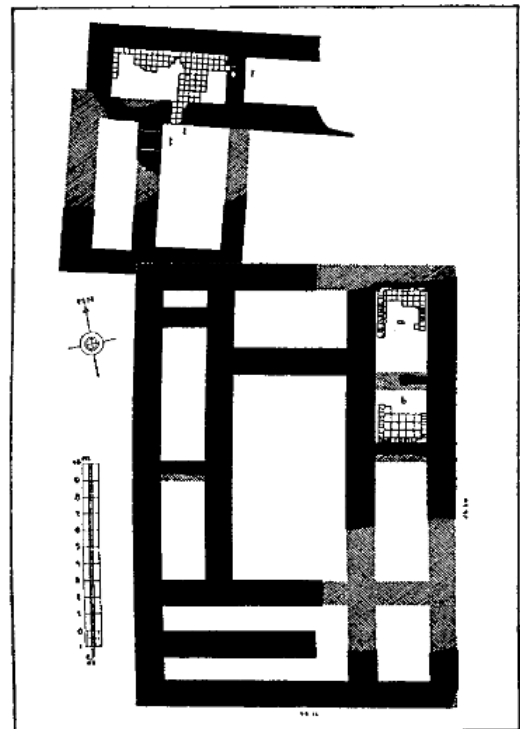
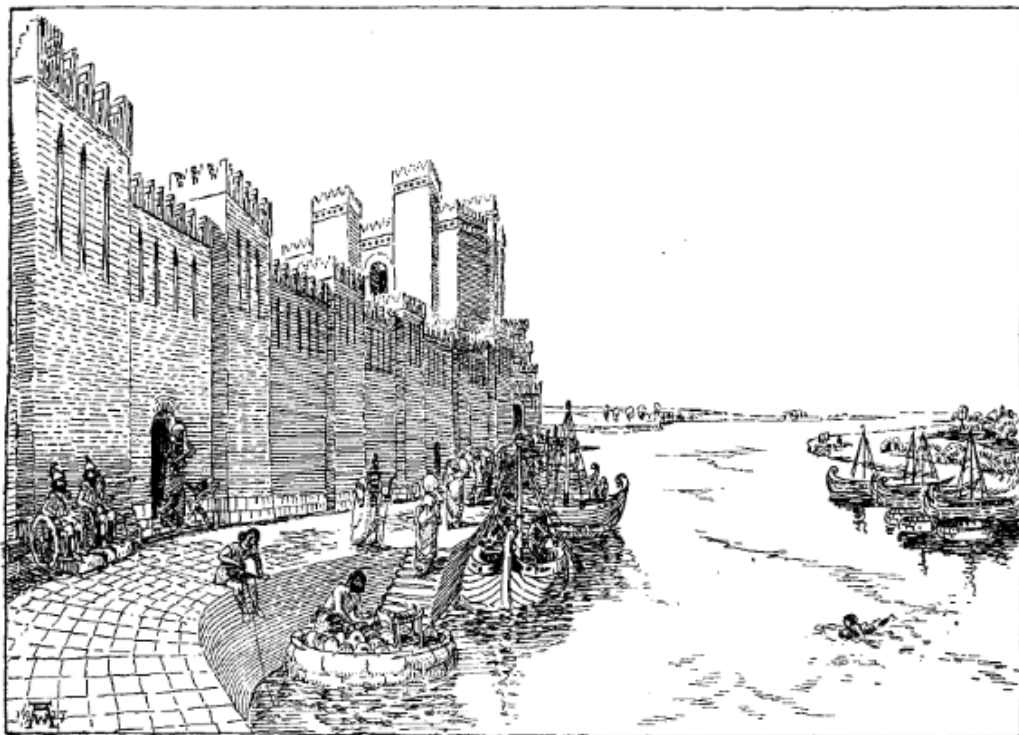
Abb. 53. Wohnhausgrundriß
beim Assur-Tempel in Assur

Abb. 8. Die Tigrisfront am Assur-Tempel

Ukázky obrázků W. Andraeho¹⁸⁷

¹⁸⁷ Andrae, 1938, str. 2, 18, 126.

Příloha č. 10

Tukultí-Ninurta I.¹⁸⁸

Příloha č. 11

Aššurnasirpal II.¹⁸⁹

¹⁸⁸ The Pedestal of Tukulti-Ninurta I., UNIVERSITY OF OXFORD [online]. Cdliwiki Educational pages of the CUNEIFORM DIGITAL LIBRARY INITIATIVE [cit. 2015-4-14], dostupné z http://cdli.ox.ac.uk/wiki/doku.php?id=pedestal_tukulti_ninurta.

¹⁸⁹ Lendering, J.: Aššurnasirpal II. [online]. Livius. org: Articles on ancient history, Livius. org. ©1995-2015 [cit. 2015-4-3], dostupné z http://www.livius.org/tt-tz/tyre/tyre_t04.html.

Příloha č. 12

Salmanassar III.¹⁹⁰

Příloha č. 13

Tiglatpilesar III.¹⁹¹

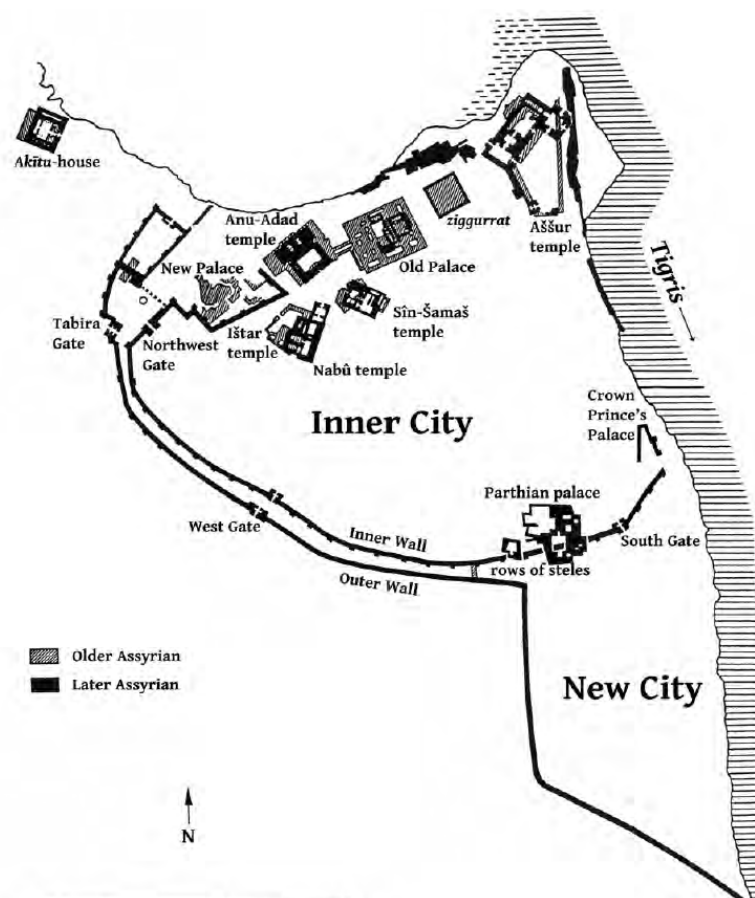
¹⁹⁰ Lending, J.: Salmanassar III. [online]. Livius. org: Articles on ancient history, Livius. org. ©1995-2015 [cit. 2015-4-3], dostupné z <http://www.livius.org/pictures/iraq/assur/salmaneser-iii/>.

¹⁹¹ Jepsen, 1987, obrázek č. 56.

Příloha č. 14

Sinacherib a jeho důstojníci¹⁹²

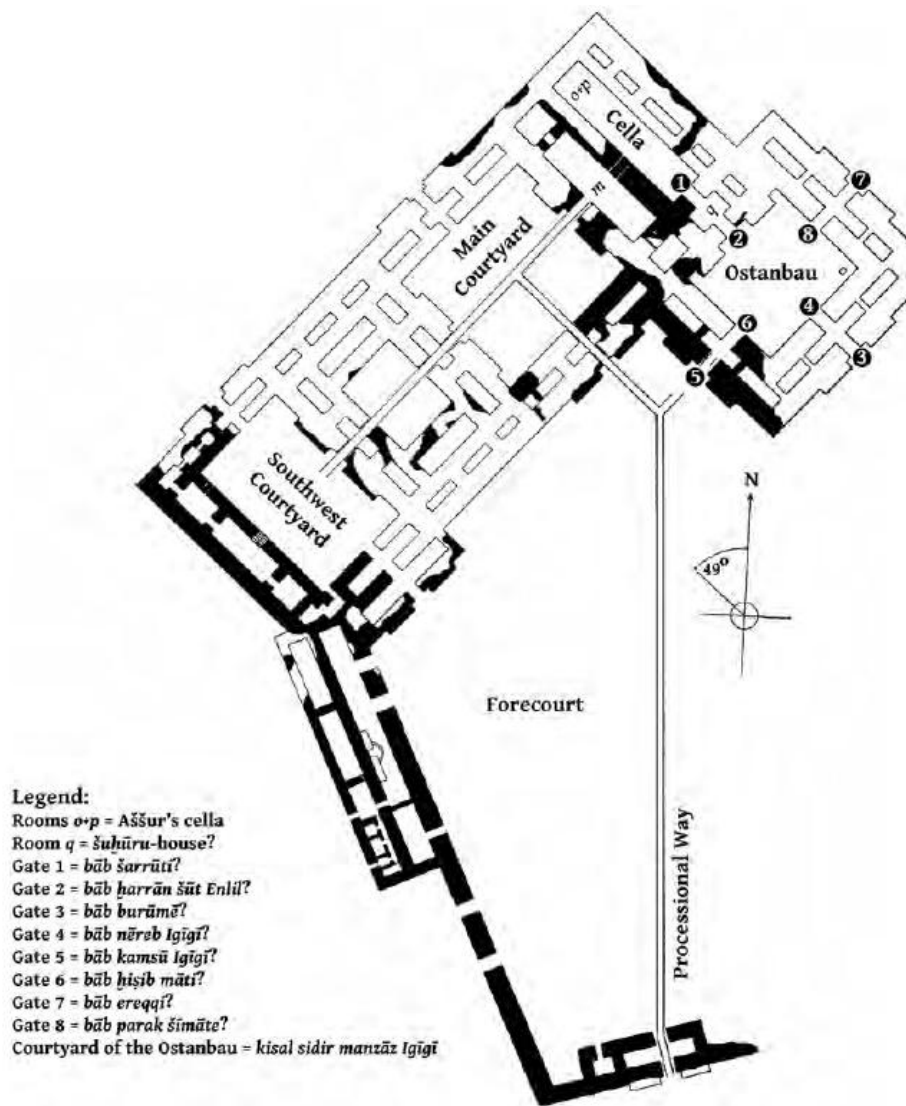
Příloha č. 15

¹⁹² Jepsen, 1987, obrázek č. 62.

Aššur za Sinacheriba¹⁹³

Příloha č. 16

Plán Aššurova chrámu za Sinacheriba¹⁹⁴

¹⁹³ Grayson, Novotný, 2014, str. 19.

¹⁹⁴ Grayson, Novotný, 2014, str. 20.

Příloha č. 17

Asarhaddon¹⁹⁵

Příloha č. 18

¹⁹⁵ Jepsen, 1987, obrázek č. 59.

Ukázka fotografií Aššuru¹⁹⁶

¹⁹⁶ Gelbart, J.: Ashur (Qal'at Sharqat) [online]. © UNESCO World Heritage Centre 1992-2015, [cit. 2015-4-23], dostupné z http://whc.unesco.org/pg.cfm?cid=31&l=en&id_site=1130&gallery=1&&index=1.